

Reisülküttâp Mehmet Raşit Efendi Kütüphanesi'ndeki Kelâm ve Akâid Eserleri

Ayhan Işık¹

Öz

Osmanlı Devleti'nde ilmî ve kültürel mirasın gelecek nesillere aktarıldığı en önemli kurumlardan biri vakıflardır. Dinî, ictimai, siyasî, iktisadî ve idarî sahada oldukça aktif vazife yürüten vakıflar, toplumun eğitim seviyesinin gelişmesine katkı sağlamıştır. Özellikle kitap ve kütüphane vakıfları, toplumun eğitim seviyesinin yükseltilmesinde ilk sırada yer almaktadır. Bu bağlamda Osmanlı devlet ricalinden Reisülküttâp Mehmet Raşit Efendi'nin Kayseri'deki Kütüphanesi, döneminin bir nevi yazılı kültür hafızasıdır. Mehmet Raşit Efendi, sadece kütüphane binasını yaptırmakla kalmamış, içerisine pek çok alanla ilgili temel sayılabilecek yazma eserleri de bağışlamıştır. Çalışmamızda Şer'iyye Sicilleri Arşivi'nde kayıtlı Reisülküttâp Mehmet Raşit Efendi'nin vakfiyesi esas alınmak suretiyle kütüphanedeki kelâm ve akâid eserleri incelenmiştir. Çalışmamızda ayrıca, Reisülküttâp Mehmet Raşit Efendi Kütüphanesi'nin, İstanbul Müftülüğü Şer'iyye Sicilleri Arşivi ve Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden tespit ettiğimiz vakfiyesindeki kayıtlar ile basılı/dijital kataloglarındaki eserler mukayese edilmiştir. Kütüphanenin kurulduğu dönemdeki kelâm ve akâid ile ilgili eserlerin toplu bir şekilde listesinin sunulmasıyla Osmanlı dönemi kelâm eserleriyle ilgili literatürdeki eksikliğin giderilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kelâm, İslâm Mezhepleri Tarihi, Şer'iyye Sicili, Vakıf, Mehmet Raşit Efendi.

Işık, Ayhan. "Reisülküttâp Mehmet Raşit Efendi Kütüphanesi'ndeki Kelâm ve Akâid Eserleri". Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi 9/1 (Mart 2025), 449-475. <https://doi.org/10.32711/tiad.1589100>

Geliş Tarihi	21.11.2024
Kabul Tarihi	23.03.2025
Yayın Tarihi	28.03.2025
*Bu CC BY-NC lisansı altında açık erişimli bir makaledir.	

¹ Doç. Dr., Karabük Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Kelâm ve İtikadi İslam Mezhepleri Anabilim Dalı, Karabük, Türkiye, ayhanisik@karabuk.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7017-2583.

Kalam and Aqa'ıd Works In Library of Reis al-Kuttab Mehmet Rashid Efendi

Ayhan Işık ¹

Abstract

In the Ottoman Empire, one of the most important institutions where scientific and cultural heritage was passed on to future generations was waqf/foundations. The foundations, which were very active in religious, social, political, economic and administrative fields, also contributed to the development of the educational level of the society. In particular, foundations on books and libraries ranked first in raising the level of education of the people. In this context, the Library of Reis al-Kuttab Mehmet Rashid Efendi, one of the Ottoman state officials, is a kind of written cultural memory of the period. Based on the information in the documents of endowment, it is seen that after fiqh and literature, most of the endowed works are related to the field of kalām and aqā'id. In our study, the records in the library foundation of Reis al-Kuttab Mehmet Rashid Efendi, which were identified in the Judicial Registers Archive of Mufti's Office in Istanbul and the Archive of General Directorate of Foundations, and the works in the printed / digital catalogs have been compared.

Keywords: Kalām, History of Islamic Sects, Judicial Registers, Waqf/Foundation, Mehmet Rashid Efendi.

Işık, Ayhan. "Kalam and Aqa'ıd Works In Library of Reis al-Kuttab Mehmet Rashid Efendi". *Türkiye Journal of Theological Studies*, 9/1 (Mart 2025), 449-475. <https://doi.org/10.32711/tiad.1589100>

Date of Submission	21.11.2024
Date of Acceptance	23.03.2025
Date of Publication	28.03.2025
*This is an open access article under the CC BY-NC license.	

¹ Assoc. Prof. Dr., Karabuk University, Faculty of Theology, Department of Kalam and Theological Islamic Sects, Karabuk, Türkiye, ayhanisik@karabuk.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7017-2583.

Giriş / Introduction

Kayseri’de Reisülküttâp Mehmet Raşit Efendi (ö. 1798) tarafından 29 Eylül 1797 tarihinde kurulan Mehmet Raşit Efendi Kütüphanesi, Türkiye’deki önemli yazma eser kütüphanelerinden biridir. Kütüphanede yazma ve matbu olmak üzere pek çok eser bulunmaktadır. Mehmet Raşit Efendi, kütüphaneye muhteva olarak kıraat, tefsir, hadis, usûl-i hadis, fıkıh, usûl-i fıkıh, ferâiz, mevâiz, kelâm, tasavvuf, ed’iye/dua, siyer, tarih, edebiyat, divan, mantık ve hikmet, âdâb, beyan, bedi’, meânî, sarf, nahiv, lügat, matematik, geometri ve tıp alanlarında Arapça, Farsça ve Osmanlı Türkçesi olmak üzere çok sayıda eser bağışlamıştır. Zamanla diğer hayırseverlerin de katkılarıyla kütüphanenin koleksiyonu zenginleşmiş ve katalogları hazırlanmıştır. İlerleyen süreçte katalogların yeniden hazırlanması ve eserlerin dijitale aktarılmasıyla birlikte bazı bilgiler de güncellenmiştir. Bu süreçte kütüphanenin Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi’ndeki vakfiyesi yayımlanmıştır. Ancak İstanbul Müftülüğü Şer’iyye Sicilleri Arşivi’nde kayıtlı olan vakfiyesi şüana kadar incelenmemiştir. Bu bağlamda tespit ettiğimiz vakfiyesi ile kataloglardaki kelâm ve akâid eserlerinin mukayesesinin yapılmasının alana katkı sağlayacağı düşüncesindeyiz.

Çalışmamız, “Osmanlı Devleti’nde Vakıf Kütüphaneleri ve Reisülküttâp Mehmet Raşit Efendi Kütüphanesi”, “Reisülküttâp Mehmet Raşit Efendi Kütüphanesi’ndeki Kelâm ve Akâid Eserleri” ve “Reisülküttâp Mehmet Raşit Efendi Vakıf Kütüphanesi’ndeki Kelâm ve Akâid Eserlerinin Değerlendirilmesi” şeklinde üç ana başlıktan oluşmuştur.

Makalemizde Osmanlı Devleti’ndeki vakıf kütüphanelerinin sisteminden ve geçmişinden bahsedilerek Reisülküttâp Mehmet Raşit Efendi Kütüphanesi’nin kuruluşu izah edilmiştir. Kelâm ve akâidle ilgili eserlerin listeleri hazırlanmak suretiyle “eserin adı, müellifi ve koleksiyon numarası” gibi katalog bilgileri verilmiştir. Bu kısımda “Reisülküttâp Mehmet Raşit Efendi Kütüphanesi’nin, İstanbul Müftülüğü Şer’iyye Sicilleri Arşivi’ndeki Vakfiyesinde Kayıtlı Kelâm ve Akâid Eserlerinin Listesi” ve “Reisülküttâp Mehmet Raşit Efendi Kütüphanesi Kataloğunda Bulunup Şer’iyye Sicilleri Arşivi’ndeki Vakfiyede Bulunmayan Yazma Kelâm ve Akâid Eserlerinin Listesi” olmak üzere mukayese edilebilmesi açısından iki ayrı liste hazırlanmıştır. Son olarak Reisülküttâp Mehmet Raşit Efendi’nin Kayseri’de kurduğu kütüphanenin vakfiyesine göre kitap sayıları ve disiplinlere göre dağılım oranları verilmiştir. Muhteva açısından dönemin diğer vakıf kütüphaneleriyle de mukayesesine imkân tanınmıştır.

Çalışmamızla, Osmanlı vakıf kütüphanelerinden Reisülküttâp Mehmet Raşit Efendi Kütüphanesi’ndeki kelâm ve akâidle ilgili eserlerin şer’iyye sicillerinde kayıtlı vakfiyesi ışığında toplu bir şekilde listesinin verilmesiyle alana katkı sağlaması hedeflenmiştir.

1. Osmanlı Devleti’nde Vakıf Kütüphaneleri ve Reisülküttâp Mehmet Raşit Efendi Kütüphanesi

Osmanlı Devleti’nde başta yöneticiler olmak üzere maddi imkânı iyi olan halkın, topluma yönelik en önemli hizmet alanı şüphesiz ki vakıflardır. Lügatte “durmak, durdurmak, alıkoymak” anlamına gelen vakıf kelimesi, terim olarak “bir malın sahibi tarafından dinî, ictimâî ve hayrî bir hizmet amacıyla ebediyen tahsis edilmesi” şeklinde tanımlanmıştır.

Vakıflar içtimâî, iktisadî, dinî ve askerî saha başta olmak üzere toplumun her noktasına nüfuz etmiştir.³

Vakıf müessesesi, tarih boyunca Müslüman toplumlarda çok geniş bir yelpazede uygulama sahasına sahiptir. İslâm dininin yardımlaşmaya, paylaşmaya ve ihtiyaç sahiplerini koruyup gözetmeye yönelik telkinleri, Müslümanlar arasında vakıf kurumunun yaygınlaşmasını sağlamıştır. Toplumun ihtiyaç duyduğu ve karşılanması gereken hemen hemen her şey vakıf konusu olabilmıştır. Vakıflar, toplumsal huzursuzlukların giderilmesi ve toplumda sosyal refahın sağlanması, kültürel yozlaşmanın önlenmesi, ekonomik dengenin sağlanması ve toplumsal düzenin oluşturulmasında önemli görevler ifa eden müesseselerdendir. Vakıflar, toplumsal dayanışmanın artırılması, aile ve toplum içinde kuşaklar arasındaki bağların kuvvetlendirilmesi açısından önemli bir görev üstlenmiştir. İşte bu yolla, halkın ibadeti için camiler; eğitimi için medrese ve mektepler; okumak, bilgi ve görgüyü arttırmak için kütüphaneler; hastalara şifa sunmak için darüşşifalar; akıl hastaları için bimarhaneler; ihtiyaç sahiplerini yedirip içirmek amacıyla imarethaneler; ticari temin için bedestenler, arastalar; susuzluğu gidermek ve temizlenmek için suyolları, şadırvanlar, sebiller, hamamlar; yolcular için kervansaraylar, hanlar, tabhaneler; saati öğrenmek ve takip etmek için muvakkithaneler yapılmıştır. Dolayısıyla Osmanlı vakıf geleneği, ilmî ve kültürel mirasın korunmasının yanı sıra ekonomik ve sosyal sürdürülebilirliği de sağlamaya yönelik kapsamlı bir sistem oluşturmuştur. Bu bağlamda, kurulan vakıfların devamlılığını temin etmek amacıyla gelir getirici mülkler tahsis edilmiş ve vakıfların idaresinden sorumlu görevliler atanmıştır. Böylece yalnızca ilmî faaliyetlerin devamlılığı sağlanmakla kalmamış, aynı zamanda birçok kişiye istihdam imkânı sunularak toplumsal refaha katkıda bulunulmuştur. Bu uygulama, Osmanlı'da vakıfların sadece birer hayır kurumu olmanın ötesinde, eğitim ve istihdam alanında kalıcı bir medeniyet inşasına hizmet ettiğini göstermektedir.⁴

Günümüz dünyasında kadim bir medeniyetin mirası olan, bulunduğu coğrafyanın ilim, irfan ve kültürünü yansıtan eserlerin yer aldığı kütüphanelerin büyük çoğunluğu vakıflar yolu ile vücuda getirilmiştir. Vakıf kültürü kendisini kütüphanecilik faaliyetlerinde de hissettirmiş ve bunun sonucunda vakıflar yoluyla kütüphaneler kurulmaya başlanmıştır.⁵ Vakıflar, yalnızca sosyal yardımlaşma kurumları olmanın ötesinde, ilmî, kültürel ve düşünsel gelişimi destekleyen önemli yapılar olarak da işlev görmüştür. Bu müesseseler, eğitim ve araştırma alanlarına yaptığı katkılarla ilim ve

³ Hacı Mehmet Günay, "Vakıf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/475-479.

⁴ İlhan Akbulut, "Vakıf Kurumu, Mahiyeti ve Tarihi Gelişimi." *Vakıflar Dergisi* 30 (2007), 61-72.

⁵ Belkıs Yıldız, "Yazma Eserlerde Vakıf Kayıtları ve Mühürlerin Biyografik Değeri", *Nigarhane* 4/1 (2024), 69-86; Müşerref Avcı, "Osmanlı Dönemi Vakıf Kütüphaneleri ve Bu Kütüphanelerin Toplum Hayatına Etkileri", *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü* 2/9 (2021), 241; İsmail E. Erünsal, "Osmanlı Döneminde İstanbul Kütüphaneleri", *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi: Edebiyat, Kültür, Sanat*, ed. Çoşkun Yılmaz, (İstanbul: İSAM, 2015), 7/578-601; Mahmut Gündüz, "İslam'da Kitap Sevgisi ve İlk Kütüphaneler", *Vakıflar Dergisi*, (Ankara: Gaye Matbaası), 11/165-166; İsmail E. Erünsal, *Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri*, (İstanbul: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2012), 54-90; İsmail E. Erünsal, *Türk Kütüphaneleri Tarihi I-II*, (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1991); Buket Candan, "Türk Kültüründe Kütüphaneler ve Eğitim Hayatımıza Etkileri: Cumhuriyet Öncesi Dönem", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 4/2 (2013), 105-124; Abdullah Ceyhan, "İslâm Medeniyet Tarihinde Kitap, Kütüphane ve Âkibetleri İle İlgili Kıs Bir Tahlil", *Diyanet Dergisi*, 23/41 (1987), 21-24; Tuba Çavdar, "Vakıf Kütüphaneleri", *Vakıflar Dergisi*, Özel Sayı (2006), 54; Balcı zade Tahir Harimi, *Tarihi Medeniyette Kütüphaneler*, (Balıkesir: Vilayet Matbaası, 1931), 418-540.

irfanın yayılmasını sağlamış, aynı zamanda kültürel mirasın korunmasına ve aktarılmasına öncülük etmiştir. Vakıflar aracılığıyla inşa edilen kütüphaneler, medreseler ve diğer ilmi kurumlar, ilim ve fikir hayatının gelişmesine zemin hazırlamış, bu sayede kalıcı bir ilmî ve kültürel imar süreci gerçekleştirilmiştir. İnşa edilen medreseler, ilim ve irfanın yayılmasını sağlamak amacıyla kurulan vakıfların himayesinde faaliyetlerini sürdürmüş ve bu yapılar sayesinde eğitimin kurumsallaşması sağlanmıştır. İslam dininin yardımlaşma ve dayanışmaya verdiği önem, vakıfların birer sosyal kurum olarak ortaya çıkmasını nasıl teşvik etmişse, ilme verdiği değer de medreselerin ve bu medreselere bağlı vakıf kütüphanelerinin oluşumunda belirleyici bir unsur olmuştur. Bu bağlamda, vakıflar aracılığıyla desteklenen medrese ve kütüphaneler, yalnızca eğitimin sürdürülebilirliğini sağlamakla kalmamış, aynı zamanda ilmin gelişmesine ve toplumun kültürel seviyesinin yükselmesine de önemli katkılar sağlamıştır. Bu nedenle, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren artan eğitim-öğretim ve kültürel faaliyetler, ilim ve irfanın toplumun geniş kesimlerine ulaşmasını sağlamış, bu doğrultuda vakıf destekli kütüphanelerin yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştır. Başlangıçta belirli merkezlerde yoğunlaşan kütüphaneler, zamanla artan ilmî ve entelektüel ihtiyaçlara paralel olarak farklı bölgelerde de kurulmuş, böylece Osmanlı coğrafyasının çeşitli noktalarında bilgiye erişimi mümkün kılan güçlü bir akademik ve kültürel yapı oluşmuştur. XV. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar toplumun ve ilim adamlarının bilgi ihtiyacını karşılamada önemli bir rol oynayan kütüphaneler, özellikle eğitim-öğretim faaliyetlerinin yürütüldüğü medreselerde, genellikle müderris odasının karşısında ya da yanında yer alan özel bölümlerde konumlandırılmıştır. Medrese eğitiminde bilgiye erişimin düzenli ve sistematik bir şekilde sağlanması amacıyla, müderrisler bu kütüphanelere alanında yetkin bir hâfız-ı kütüb tayin etmişlerdir. Böylece, medreseler ile kütüphaneler sürekli bir etkileşim içinde olmuş, ilmî üretimi destekleyen ve bilgi aktarımını sürdürülebilir kılan bir yapı oluşturulmuştur. Bu bütünleşik sistem, Osmanlı eğitim geleneğinde kütüphanelerin sadece kitap muhafaza edilen mekânlar değil, aynı zamanda ilmi teşvik eden ve yaygınlaştıran kurumsal yapılar olduğunu göstermektedir.⁶

Vakıfların en etkili olduğu alanlardan biri de eğitim müesseseleridir. Mektep, medrese, dârulkurrâ ve dârulhadis gibi eğitim kurumlarının inşa edilmesi, müderris ve muallimlerin tayini, talebelerin yeme ve içme ihtiyaçlarının karşılanması, eğitim yapılan kurumların fiziki temizliği, tamir ve tadilatları, mektep ve medreselerdeki müderris ve talebelerin ilmî faaliyetlerini yürütebilmesi için kütüphanelerin inşası, kütüphanelere kitap temin edilmesi, kitapların kataloglarının hazırlanması ve cildi yıpranmış eserlerin restorasyonunun yapılması gibi birçok faaliyet vakıflar tarafından yürütülmüştür.⁷ Bu sayede eğitim kurumlarının ve özellikle de kütüphanelerin bulunduğu beldeler, zamanla

⁶ Ahmet Akgündüz, *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi* (Ankara: TTK Yayınları, 1988), 29; Ziya Kazıcı, *Osmanlı Vakıf Medeniyeti* (İstanbul: Bilge Yayınları, 2004), 33; Adnan Ertem, *Osmanlı'dan Günümüze Vakıflar* (Divan, 1999/1), 111; İsmet Kayaoğlu, "İslam'da Vakfın Amacı Ve Vakıf Çeşitleri", *Diyanet Dergisi*, 14/4 (1975), 252-253; H. Hüsnü Koyunoğlu, *Sosyal Politika Açısından Vakıflar (XVII. Yüzyıl İstanbul Örneği)*, (İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, 2002), 37-47; Fahrettin Tızlak, "XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Harput Vakıfları", *Vakıflar Dergisi* (Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını, 1991), 22/69-75; Ahmet Turan Yüksel, "Türk-İslam Medeniyetinde Vakıfların Yeri ve Önemi", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13 (2002), 47-53.; Fuad Köprülü, "Vakıf Müessesesi ve Vakıf Vesikalarının Tarihi Ehemmiyeti", *Vakıflar Dergisi* (Ankara, 1938), 1/ 1-6; İsmet Kayaoğlu, "Vakıfların Yönetim Tarihi", *Diyanet Dergisi* 16/2 (1977), 124-128.

⁷ Murat Yüksel, "Kara Timurtaş-Oğlu Umur Bey'in Bursa'da Vakfettiği Kitaplar ve Vakıf Kayıtları", *Türk Dünyası Araştırmaları* (İstanbul: 1984) 31/134-147; Gülcan Avşin Güneş, "Kayalık Medresesi Kütüphanesi: XIX. Yüzyıl Denizlisi'nde Kitap Vakıfları ve Kitaplar", *Vakıflar Dergisi* 61 (2024), 117-131.

bir ilim merkezi haline gelmiştir. Padişah, ulema, idari ve mülki erkânın yaptıkları kütüphaneler sayesinde toplumda ilmî faaliyetler canlanmıştır.⁸

Osmanlı Devleti'nin başkenti İstanbul, vakıf kütüphanelerinin önemli merkezlerinden biri haline gelmiş ve burada birçok kütüphane inşa edilmiştir. Tarihçiler, ilkinin Mahmut Paşa Medresesi veya Eyüp Külliyesi Kütüphanesi olduğuyula ilgili ihtilaf etmişlerdir. Fatih Sultan Mehmetle birlikte ilmî faaliyetler hız kazanmış, Dersaadet'te devlet adamları da onun yolunu ve icraatlarını takip ederek cami, medrese, sebil ve imaretlerin yanı sıra kütüphaneler de inşa ettirmişlerdir.⁹ Bu sayede İstanbul, siyasi bir merkez olmanın ötesinde, aynı zamanda ilim ve kültür hayatının da merkezi haline gelmiştir.

İstanbul'un yanı sıra Edirne, Konya, Amasya, Bursa ve Anadolu'nun pek çok şehrinde de vakıf kütüphaneleri kurulmuş ve bu mekânlar ilmî faaliyetlerin merkezleri haline gelmiştir. Tarihin sayfalarında önemli bir yer edinmiş ve halen toplumun istifadesine açık olan bu vakıf eserlerinden biri de Kayseri'deki Reisülküttâp Mehmet Raşit Efendi Kütüphanesi'dir.¹⁰ Osmanlı bürokrasisinde önemli bir mevkiye sahip olan Mehmet Raşit Efendi, sadece bir kütüphane binası inşa ettirmekle kalmamış, aynı zamanda bu kütüphaneyi zengin bir yazma eser koleksiyonu ile donatarak, döneminin ilmî hafızasını oluşturmuştur.

Kayseri'nin Gesi kasabasına bağlı İsbıdın köyünde 1167/1753-54 yılında dünyaya gelen Mehmet Raşit Efendi, Kayserili Koca Ağazâde Cafer Fevzi Efendi'nin oğludur. Tahsiline Kayseri'de başlayan Raşit Efendi, İstanbul'a giderek yükseköğrenimini burada tamamlamıştır. Azmi, çalışkanlığı ve zekâsıyla ön plana çıkan Raşit Efendi, divân kâtipliği, beylikçi kesedârlığı, beylikçilik, sadâret-i uzmâ mektupçuluğu gibi devletin birçok önemli kademelerinde vazife yaptıktan sonra Reisülküttâp olarak tayin edilmiştir. Farklı zaman dilimlerinde üç kez bu görevi icra etmiştir. Mehmet Raşit Efendi, döneminde maruz kaldığı siyasî hadiseler neticesinde 3 Mart 1798 tarihinde felç imesi

⁸ Esra Yıldız, "Şer'iyye Sicillerinden Şefkat ve Merhamet Timsâli Vakfiye Örnekleri", *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi* 30 (2017), 72-75.

⁹ İsmail E. Erünsal, "Osmanlı Döneminde İstanbul Kütüphaneleri", *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi* (İSAM, 2015); Halil İnalçık, "The Policy of Mehmed II towards the Greek Population of Istanbul and the Byzantine Buildings of the City", *Dumbarton Oaks Papers* 22-23 (1968-69), 231, 233; İsmail E. Erünsal, "Türk Kütüphaneciliğinde Atılım Dönemi/Take off Era in Turkish Librarianship", *II Abdülhamid: Modernleşme Sürecinde İstanbul/ Istanbul During the Modernization Process*, ed. Coşkun Yılmaz (İstanbul, 2010), 360-377; İsmail E. Erünsal, "Ottoman Foundation Libraries in the Age of Reform: The Final Period" 54 (2004), 247-255.

¹⁰ İsmail E. Erünsal, "Râşid Efendi Kütüphanesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/462-463.

sonucu vefat etmiştir.¹¹ Görevindeki başarılarının yanında şairlik yönü de kuvvetli olan Mehmet Raşit Efendi'nin bir de Divânı bulunmaktadır.¹²

Mehmet Raşit Efendi, hizmet hayatındaki başarısı, şairlik yönü ve en önemlisi de kurduğu kütüphanesiyle adını tarihe yazdırmıştır. Herhangi bir mekâna değer katan, orada yaşayanlardır. Mekânın kıymeti şahsa bağlıyken şahsın kıymeti de eserinde aranır. Söz konusu eser şayet bir vakıf ve bu vakfa bağlı bir kütüphane ise işin mahiyeti de kıymeti de farklı olacaktır. Reisülküttâp Mehmet Raşit Efendi, yaşadığı doğduğu yetiştiği topraklara değer katmıştır. 1796 yılında Kayseri'deki Ulucamii'nin doğu duvarına bitişik vaziyette bir kütüphane yaptırmıştır.¹³ Kütüphanenin Vakıflar Genel Müdürlüğü'ndeki vakfiyesi daha öncesinde yayımlanmıştır.¹⁴ Ancak İstanbul Müftülüğü Şer'iyye Sicilleri Arşivi'nde kayıtlı vakfiyesinin şüana kadar incelenmediği tespit edilmiştir. Şer'iyye Sicilleri Arşivi Rumeli Sadareti Mahkemesi'nin 410 numaralı sicilinin 75-79. sayfalarında kayıtlı vakfiyesi, vakfın kurulduğu ve vakfiyesinin mahkemede tescil edildiği döneme aittir. Şer'iyye Scillerindeki vakfiye, Vakıflar Genel Müdürlüğü'ndeki ile büyük oranda benzerlik göstermektedir. Vakfiyesi incelendiğinde kütüphaneye, kurulduğu dönemde kıraat, tefsir, hadis, usûl-i hadis, fıkıh, usûl-i fıkıh, ferâiz, mevâiz, kelâm, tasavvuf, ediye/dua, siyer, tarih, edebiyat, divan, mantık ve hikmet, âdâb, beyân, bedî meânî, sarf, nahiv, lügat, matematik, geometri ve tıp olmak üzere yirmi iki alanda yazma eser

¹¹ Mehmet Fatih Köksal, "Râşid, Mehmed Râşid Efendi", <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/rasid-mehmed-rasid-efendi>; Mustafa Aslan, "Kayserili Raşit Mehmed Efendi ve Divançesi", *Turkish Studies Türkoloji Araştırmaları* 20/3 (2007), 40-58; Ali Rıza Karabulut, *Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesi Tarihi* (Kayseri, 1994); Ali Rıza Karabulut, *Kayseri Raşid Efendi Eski Eserler Kütüphanesi'ndeki Türkçe Arapça Farsça Yazmalar Kataloğu* (Kayseri: Mektebe Yayınları, 1995); H. Mehmed Zeki Koçer, *Kayseri Ulemâsı* (İstanbul, 1972), 37-38; Kâzım Özyedekçi, "Kayserili Reisülküttâb Mehmed Râşid Efendi ve Eserleri", *Kayseri Halkevi Dergisi* 2/13 (1939), 391-398; Kâzım Özyedekçi, "Râşid Efendi Kütüphanesi ve Yazma Eserler I-VIII", *Kayseri Halkevi Dergisi* 5-6 (1946-1948), 59-60, 61-70; Mustafa Parlak, "Kayseri'de Bir Kültür Hazinesi: Reisül-küttâb Mehmed Raşid Efendi Kütüphanesi", *Erciyes Dergisi* 11 (1988), 1-5; Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, "Râşid" (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1990), 287; Abdullah Satoğlu, *Kayseri Şairleri* (Ankara, 1970), 45-46; Zahide Şahin, "Raşit Efendi Kütüphanesi'ndeki (Kayseri) El Yazması Kuran-ı Kerim Miklepleri", *İshr Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi* 10/38 (2023), 2145-2154; Yıldırım Özbek, *Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesindeki Kitap Kapakları* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 2004), 11-12; Neval Sakin, *Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesindeki Yazma Eserlerde Bulunan Ebru Örnekleri* (Ankara: Laçın Yayınları, 2013), 129; Mustafa Aslan, "Kayserili Raşit Mehmet Efendi ve Divançesi", *Journal of Turkish Studies* 2/3 (2007), 40-58; Ayhan Yıldız, *Kayseri Râşid Efendi İhtisas Kütüphanesi'nde Bulunan Arap Dili ve Edebiyatına Dair El Yazması Eserlerin Tasnif ve Tanıtımı* (Selçuk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2008); Gözde Çitak, *Kayseri Raşit Efendi Kütüphanesi'ndeki XIX. Yüzyıla Ait Kuran-ı Kerim Tezhiplerinin İncelenmesi* (Erciyes Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2013); Bedriye Özbek, Muhammet Bilgen, "Kayseri Raşit Efendi Yazma Eser Kütüphanesi'nde Korunan 18. Yüzyıla Ait Beş Adet Yazma Eserin Tezyini Açından İncelenmesi", *Journal of Humanities and Tourism Research* 12/4 (2022), 692-710; Nuray Gökdoğan, *Kayseri Raşid Efendi Eski Eserler Kütüphanesi'ndeki 1096 Nolu Mesnevi'nin Tezhip ve Cilt Sanatı Bakımından İncelenmesi* (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Geleneksel Türk El Sanatları Ana Sanat Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2013); Neval Karakuş Sakin, "Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi'ndeki Ebru Örnekleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 5/21 (2012), 430-442; Şener Küçüktepe, *Kayseri İli "Raşit Efendi Kütüphanesi"nde Bulunan Deri Cilt Kapakları Üzerine Bir Araştırma* (Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015); Mehmet Çayırdağ, "Kayseride Vakıf Kütüphaneleri", *Vakıflar Dergisi* 20 (1988), 245-289; Hasan Karadağ, *Kayseri'de Kitap ve Kütüphane*, Erciyes Üniversitesi Matbaası (Kayseri, 1992); Dündar Alıkkılıç, "Kayseri'de Kütüphane Gelenegi", *Atatürk Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 22 (2003), 321, 323.

¹² Ali Rıza Karabulut, *Divân-ı Raşid Efendi ve Kayseri Müellifleri* (Kayseri: Mektebe Yayınları, 2008).

¹³ İsmail E. Erünsal, "Râşid Efendi Kütüphanesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/462-463; Kâzım Özyedekçi, "Râşid Efendi Kütüphanesi ve Yazma Eserler", *Erciyes: Kayseri Halkevi Dergisi* (Kayseri) 59-60 (1945), 3; Ahmet Okutan, *Kayseri Umumi Kütüphanesi Râşid Efendi Kısmı Usul-i Hadis ve Hadis İlmine Ait Arapça Elyazma Eserler Kataloğu* (İstanbul: 1964).

¹⁴ *Reisülküttâb Mehmed Râşid Efendi'nin 7 Rebüülevvel 1212 Tarihli Vakfiyesi*, VGMA, nr. 579, 65-71; Müjgân Cunbur, "Kayseri'de Raşid Efendi Kütüphanesi ve Vakfiyesi", *Vakıflar Dergisi* 8 (1969), s. 185-195.

bağışlanmıştır. Zamanla kütüphaneye farklı kişilerin yaptığı bağışlarla eser sayısı 1469'a ulaşmıştır.15

2. Reisülküttâp Mehmet Raşit Efendi Kütüphanesi'ndeki Kelâm ve Akâid Eserleri

Reisülküttâp Mehmet Raşit Efendi Kütüphanesi'nin farklı tarihlerde katalogları hazırlanmış ve kütüphanedeki eserler üzerinde incelemeler yapılmıştır.¹⁶ Özellikle kütüphanedeki Arapça olan kelâm ve akâidle ilgili eserlerin katalogları hazırlanmıştır.¹⁷ Ancak yapılan bu çalışmaların 1960 ve 1980'ler gibi erken tarihli olması, eserlerin daha sonraki süreçte elektronik ortama aktarılarak restorasyonlarının yapılmış olması, önceki çalışmalardan bazısının Arapça eserlerle sınırlı olması gibi sebeplerle yazma ve matbu eserlerin bir kez daha gözden geçirilmesinin ve güncel listelerinin hazırlanmasının faydalı olacağı düşünülmüştür. Bunun için Şer'iyye Sicilleri Arşivi'nden tespit edilen vakfiyesindeki kelâm ve akâid eserleriyle¹⁸ günümüz kataloglarındaki bilgilerin mukayesesi yapılmış, bu sayede kütüphaneye sonradan bağışlanan eserler de tespit edilmiştir.

Çalışmamızda hazırlanan listede Şer'iyye Sicilleri Arşivi'ndeki vakfiyede kayıtlı kelâm ve akâidle ilgili eserlerin, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Raşit Efendi Yazma Eser Kütüphanesi'nin¹⁹ dijital verileriyle mukayesesi yapılarak yazma ve matbu eserlerin "Eserin adı, müellifi ve koleksiyon numarası" gibi katalog bilgileri verilmiştir. Yine çalışmamızda "Reisülküttâp Mehmet Raşit Efendi Kütüphane Vakfiyesinde Kelâm ve Akâid Başlığı Altında Yazılan Eserlerin Listesi",²⁰ ve "Reisülküttâp Mehmet Raşit Efendi Kütüphanesi Kataloğundaki Diğer Yazma Kelâm ve Akâid Eserleri"²¹ olmak üzere iki ayrı liste hazırlanmıştır. Aynı isimde mükerrer olan eserler, listenin uzamaması için tekrar yazılmamış ancak koleksiyon numarası verilmiştir.

Tablo 1: Reisülküttâp Mehmet Raşit Efendi Kütüphanesi'nin, İstanbul Müftülüğü Şer'iyye Sicilleri Arşivi'ndeki Vakfiyesinde Kayıtlı Yazma Kelâm ve Akâid Eserlerinin Listesi

Sıra No	Eserin Adı	Müellifi	Koleksiyon Numarası
1	İkdü'l-cevher fi Şerhi'l-fıkhi'l-ekber	Koçhisârîzâde, Süleyman Tâ'ib	524
2	Celâl Devvânî fi'l-akâid ma'a Mirzâcânî ilâ nısfu'l-evvel alâ	Celâleddin ed-Devvânî, Ebû Abdullah Muhammed b. Esad b.	471

¹⁵ İsmail E. Erünsal, "Râşid Efendi Kütüphanesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/462-463; Esra Yıldız, *Şer'iyye Sicillerinin Tıp Tarihi Açısından Önemi: Osmanlı Devleti'nde Sağlık Çalışanlarının Terekeleri* (Ankara: İlahiyat Yayınları, 2023).

¹⁶ Ahmet Okutan, *Kayseri Umumî Kütüphanesi Râşid Efendi Kısmı Usul-i Hadis ve Hadis İlmine Ait Arapça Elyazma Eserler Kataloğu* (İstanbul: 1964); Ali Rıza Karabulut, *Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi'ndeki Türkçe-Farsça-Arapça Yazmalar Kataloğu* (Kayseri: 1982); Ali Rıza Karabulut, *Kayseri Râşid Efendi Eski Eserler Kütüphanesindeki Türkçe-Farsça-Arapça Yazmalar Kataloğu* (Ankara: 1995); Ali Rıza Karabulut, İ. Hakkı Mercan, *Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi'ndeki Türkçe, Farsça, Arapça Basmalar Kataloğu* (Kayseri: 1993); Ali Rıza Karabulut, H. Hüseyin Babayigit, *Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi Türkçe, Farsça ve Arapça Basma Eserler Kataloğu* (Kayseri: 1993).

¹⁷ Metin Yurdagüç, *Bibliyografik Bir Kelâm Tarihi Denemesi Kayseri Raşit Efendi Kütüphanesindeki Arapça Akâid ve Kalam Yazmalarının Tanıtım ve Değerlendirilmesi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989).

¹⁸ Şer'iyye Sicilleri Arşivi, *Rumeli Sadareti Mahkemesi*, sicil no. 410, 75-90.

¹⁹ <https://rasitefendi.yek.gov.tr/>

²⁰ bk. Tablo 1.

²¹ bk. Tablo 2.

Sıra No	Eserin Adı	Müellifi	Koleksiyon Numarası
	hikmeti'l-ayn	Muhammed ed-Devvânî es-Siddîkî	
3	Celâl Devvânî ale'l-Adûdiye (Şerhu'l-Akâidi'l-Adûdiyye)	Celâleddin ed-Devvânî, Ebû Abdullah Muhammed b. Esad b. Muhammed ed-Devvânî es-Siddîkî	471, 465/1, 479/1, 480/1, 502/2, 623/1, 11210/1
4	Celâl Devvânî Hâşiyetü Aliyye li-Hüseyin el-Halhalî, Celâl Devvânî ma'a Hâşiyetü'l-Halhalî, Celâl Devvânî fi'l-akâid ma'a Kâdı Adud alâ Muhtasari'l-müntehî ve Seyyid Ali Kâdı Adud	Celâleddin ed-Devvânî, Ebû Abdullah Muhammed b. Esad b. Muhammed ed-Devvânî es-Siddîkî	471
5	Câmi' u ihtilâfî'l-mezâhib fi'l-mu'tekidât ve akâid-i Celâl Devvânî (Câmi' u ihtilâfî'l-mezâhib li keşfihi'l-makâsid ve'l-meârib)	Necmeddin Ebû Hafs Ömer Neseffî	502/1
6	el-Cevheretü'l-behiyye fi Şerhi'r-risâleti'l-Birgiviyye li-Kâdzîzâde Ahmed İslâmbolî bi't-Türkî	Kadzîzâde, Ahmed b. Mehmed Emin İstanbulî	11207
7	el-Esfârü'l-erba'a el-müsemmât bi'l-Hikmeti'l-müte'âliye fi'l-Mesâilil-rübûbiyye li'l-Şirâzî	Sadrüddin-i sâni, Muhammed b. İbrahim eş-Şirâzî eş-Şî'i	475
8	Hâşiye li-Saçaklızâde ale'l-Hayâlî ve Kul Ahmed alâ Şerhi'l-akâid	Saçaklızâde, Mehmed b. Ebû Bekir el-Maraşî el-Hanefî	531
9	Hâşiye alâ Celâl ed-Devvânî ale'l-akâidi'l-adûdiyye li'l-Mevlâ el-Gelenbevî	Gelenbevî, Ebu'l-Feth İsmâil b. Mustafa b. Mahmûd el-Gelenbevî	460
10	Hâşiye alâ Hâşiyeti'l-Celâl ed-Devvânî alâ Şerhi't-tecrîd li-İsâ es-Safevî	İsâ es-Safevî, Ebu'l-Hayr Kutbuddin İsâ b. Muhammed b. Abdullah el-İcî el-Hüseyinî	532
11	Hayâlî alâ Şerhi'l-akâid (Hâşiye alâ Şerhi Akâidi'n-Neseffî)	Hayâlî, Şemseddin Ahmed b. Mûsâ el-İznîkî	476
12	Hâşiye alâ Hâşiyeti's-Seyyid alâ Şerhi't-tecrîd li-Şems el-İsfahânî ma'a'l-veledihi fi'l-Mantık (Metâli'u'l-Enzâr fi Şerhi Tavâlî'i'l-Envâr)	Ebu's-Senâ Şemseddin Mahmûd b. Abdurrahman b. Ahmed el-İsfahânî	463
13	Esrâr-i sinâyî' bi'l-Fârisî li-Mirzâ Muhammed Saîd	Muhammed Said el-Hakîm	521/5
14	Hâşiye-i Seyyidü's-şerîf alâ Şerhi't-tecrîd	Cürcânî, Seyyidü's-şerîf Ali b. Muhammed	508
15	Hâşiye li-Akkirmânî alâ Şerhi'l-akâid ve alâ Hâşiyeti'l-Hayâlî	Akkirmânî, Mehmed b. Hamid b. Mustafa el-Kelevî	489 ve 486
16	Hâşiye li'l-Seyyid eş-Şerîf alâ Şerhi'l-İsfahânî alâ Tecridi't-Tûsi (Hâşiye alâ Teşyidi'l-Kavâ'id fi Şerhi Tecridi'l-Akâid)	Seyyid Şerîf Cürcânî, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Ali el-Cürcânî el-Hanefî	508, 493
17	Hâşiye li'l-Mevlâ Muhammed el-Kelevî alâ Celâl ed-Devvânî	Akkirmânî, Mehmed b. Hamid b. Mustafa el-Kelevî	489 ve 486
18	Hâşiye alâ Şerhi'l-mevâkîf li-Hasan Çelebi (Hâşiye alâ Şerhi'l-Mevâkîf fi İlmi'l-Kelâm)	Hasan Çelebi b. Mehmed Şah b. Muhammed el-Bursevî el-Fenârî	474
19	Hâşiye li-Ramazân Efendi alâ Şerhi'l-akâid	Ramazân b. Muhammed el-Hanefî	470
20	Hâşiye alâ Şerhi Akâidi'l-Celâl li-Müftizâde Efendi	Müftizâde, Muhammed Sâdık b. Abdurrahîm b. Süleyman el-	468

Sıra No	Eserin Adı	Müellifi	Koleksiyon Numarası
	(Hâşiye alâ Şerhi'l-Akâidi'l-Adudiyye)	Erzincânî el-Hanefî	
21	İşârâtü'l-merâm fi İbârâtü'l-imâm li-Beyâzîzâde	Beyâzîzâde, Ahmed b. Hasan b. Sinan el-İstanbulî el-Bosnevî	491, 1100.
22	İsbâtü'l-vâcib, Hanefiye alâ isbâtü'l-vâcib, Kul Ahmed ale'l-Hayâlî, Mirzâcân ale'l-Hanefiye alâ İsbâtü'l-vâcib	Devvânî, Muhammed b. Esad es-Sıddıkî	469, 490, 1416, 11223.
23	Kul Ahmed ale'l-Hayâlî ma'a Halhalî ale'l-Celâl	Kul Ahmed (İbn Hızır), Ebu'l-Abbâs Şihâbüddin Ahmed b. Muhammed b. Ömer el-Amrî	481, 487, 492
24	Kitab-ı Şerhü't-tavâli' li'l-İbrî	İbrî, Burhâneddin Abdullah b. Muhammed b. Gânim el-Fergânî et-Tebrîzî	473
25	Kul Ahmed ale'l-Hayâlî (Hâşiye alâ Hâşiyeti Şerhi Akâidi'n-Nesefî)	Kul Ahmed (İbn Hızır), Ebu'l-Abbâs Şihâbüddin Ahmed b. Muhammed b. Ömer el-Amrî	481, 487, 492
26	Kara Kemal ale'l-Hayâlî (Hâşiye alâ Hâşiyeti Şerhi Akâidi'n-Nesefî)	Kara Kemâl, Kemâleddin İsmâ'il b. Bâlî el-Karamânî	501
27	Kitâbü'l-erba'in fi usûli'd-din li-İmâm el-Fahrü'r-râzî müretteben ale'l-erba'in mesele min mesâli'l-ke'lâm	Fahredden er-Râzî, Ebü Abdullah Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî	499
28	Kasdü's-sebil li-İbrahim el-Kürdî alâ Manzûmeti Şeyh Ahmed el-Medenî (Kasdü's-sebil ilâ Tevhîdî'l-hakkî'l-vekîl)	Ebü'l-irfan Burhaneddin İbrahim b. Hasan (H. 1025-1101)	513
29	el-Kavlü'l-fasl ale'l-fıkhi'l-ekber li-Bahâüddin	Bahâüddinzâde, Muhyiddin Muhammed b. Bahâ'eddin b. Lutfullah er-Rahmâvî el-Bayrâmî	523
30	Kefevî ale'l-Hayâlî alâ Şerhi'l-akâid	Akkirmânî, Mehmed b. Hamid b. Mustafa el-Kefevî	489 ve 486
31	Kestel alâ Şerhi'l-akâid	Kestelî, Muslihuddin Mustafa b. Muhammed el-Kestelî	533, 1426
32	Levâmî'ül-beyyinât fi şerhi'l-esmâ ve's-sıfât li-Fahrüddin er-Râzî	Fahredden er-Râzî, Ebü Abdullah Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî	498
33	Mecmû'a-i muhteviye-i alâ sitte resâil: 1-el-ülâ ed-Devrû'l-a'lâ li'l-Şeyhi'l-ekber 2-es-sâniye et-Tavsîl ilâ enne ilmullâhi Teâlâ bi'l-eshyâ ezelen ale't-Tafsîl 3-es-sâlise Cilâ'ül-enzâr bi-Tahrîri'l-cebr fi'l-ihdiyâr 4-er-râbî'a Şümûsü'l-fikeri'l-münkize an-zulümâtü'l-cebr ve'l-kader 5-el-hâmise Şerhü'l-kasîdeti'l-Verkâiye es-Sinâiye 6-es-sâdisse Şerhü'n-Nüniye el-Hazariye li-Hayâlî Çelebi	-	835, 9233, 2614, 26131, 9217, 1457, 11229, 26891, 21499, 11210, 11218, 9309, 1498, 514, 509, 510, 467, 469-1, 469-2, 518, 525, 529, 494, 490, 466, 461, 465, 500, 502, 480, 483, 1430, 1420, 1425, 1416
34	Mecmû'atü'r-resâil fi'l-ahlâki'l-hamîde ve Reddiyetü'l-akâidi'l-ilmiye ve ameliye bi't-Türkiyye	-	835, 9233, 2614, 26131, 9217, 1457, 11229, 26891, 21499, 11210, 11218, 9309, 1498, 514, 509, 510, 467, 469-1, 469-2, 518, 525, 529, 494, 490, 466, 461, 465, 500, 502, 480, 483,

Sıra No	Eserin Adı	Müellifi	Koleksiyon Numarası
			1430, 1420, 1425, 1416
35	Metnü'l-Akâid li-Ahmed en-Neseffî ma'a Şerhü'l-akâid li-Sadüddin	Sadeddin Taftazânî, Sadeddin Mes'ud b. Ömer b. Abdullah et-Taftazânî el-Horasânî	485
36	el-Mu'âriz fi reddi'l-Revâfız (el-muâriz fi'r-reddi alâ külli muânidin ve muârizin mine'r-Râfızati ve'l-firaki'l-mübtedia)	Mevlana Şemseddin b. Mevlana Kemaleddin	494/2.
37	Mir'atü'l-akâid bi't-Türkî fi'l-fırak li-Dervîş Ahmed Çelebi	Dervîş Ahmed Çelebi	495/1
38	Menâhicü'l-usûl bi't-Türkî li-Ârif Efendi (Menâhicü'l-Usûlî'd-Dîniyye ilâ Mevâkıfî'l-Makâsidi'l-Ayniyye)	Abdülbâkî Ârif Efendi, Ârif b. Mehmed b. Mustafa el-İstanbulî	506
39	el-Metâlibü'l-âliye li-İmâm er-Râzî	Ebû Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî	503
40	Nihâyetü'l-uktûl fi dirâyeti'l-usûl li-İmâm er-Râzî	Ebû Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî	504
41	En-Nevâkız li'l-Revâfız li'l-Mevlâ Muhammed el-Berzencî	Berzencî, Muhammed b. Rasul eş-Şerîf el-Hüseynî (H. 1040-1103)	482
42	Neşrû't-tavâli' li-Saçaklızâde ma'a Muhtasar Muğni'l-lebîb li-Akkirmânî	Saçaklızade Muhammed b. Ebûbekir el-Maraşî (ö. 1150)	467
43	Risâletü müte'allika bi'l-imân müsemmât bi-Nüzheti'l-akâid ve zübdeti'l-fevâid li-Muhammed el-İzmirî	Muhammed İzmirî	624/1
44	Risâletü fi Vasiyyeti'l-İmâmî'l-a'zam	Ebû Hanîfe, Numan b. Sâbit	624/2, 558/6, 1317/3, 1395/13, 1430/2, 26141/5, 26147/6
45	Risâletü fi Hikmeti vaz'îl-ahkâmî's-şer'iyye	Muhammed İzmirî	624/3
46	Risâletü fi Zemmi'l-müştagılın bi'l-fâl ve'l-kehâne ve'n-nücüm	Muhammed İzmirî	624/4
47	Risâletü fi vücûbi ta'allümi ma'nâ kelimeti's-şehâde	Muhammed İzmirî	624/5.
48	Risâletü fi halli mâ eşkele zâhira'n-nusûs fi'l-vezn	Muhammed İzmirî	624/6
49	Risâletü fi beyânı ma'na et-tahiyyât	Muhammed İzmirî	624/7
50	Risâletü Muhtasaratü fi'l-i'râbi küllehâ li'l-Şeyh Muhammed el-İzmirî	Muhammed İzmirî	624/8
51	Risâletü li-Rüknüddin el-Hanefî	Rükneddin b. Muhammed b. Abdülmümin	526
52	Risâletü fi ilmi ma'rifetullah ve'l-meâd ma'a'r-risâletü el-müsemmât bi'l-Münkız mine'd-dalâleti li-İmâm el-Gazâlî	Gazzâlî, Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed	525/3
53	Siyalkûtî ale'l-Hayâlî alâ Şerhi'l-akâid	Abdülhakim es-Siyalkûtî, Abdülhakim b. Şemseddin Muhammed es-Siyalkûtî el-Hindî	488
54	Siyalkûtî ale'l-Hayâlî	Abdülhakim es-Siyalkûtî, Abdülhakim b. Şemseddin Muhammed es-Siyalkûtî el-Hindî	464
55	Şerhü Tavâli' li'l-İsfahânî	Fergânî, Ubeydullah b. Mahmud	473
56	Şevâhidü'r-rubûbiyye li-Sadrüddin eş-Şirâzî	Molla Sadrâ, Muhammed b. İbrâhim b. Yahyâ eş-Şirâzî el-	472

Sıra No	Eserin Adı	Müellifi	Koleksiyon Numarası
	(Şevâhidü'r-Rubûbiyye fi'l-menâhici's-sülûkiyye)	Kavâmî	
57	Şerhü'l-makâsîd	Sa'deddin Taftazânî, Sa'deddin Mes'ud b. Ömer b. Abdullah et-Taftazânî el-Horasânî	477
58	Şerhü't-tecrîd li-Ali el-Kûşî	Ali Kuşçu, Alâ'eddin Ali b. Muhammed es-Semerkandî	484
59	Şerhü Akâidü'n-Nesefî li-Sadüddin et-Taftazânî	Taftazânî, Sadüddin Mesud b. Ömer	466/2, 485, 9309/1, 11228/2, 11229/1, 11259, 26131/1, 26201
60	Şerh-i Kasîde-i Nûniyye li-Muhammed İsmet (el-Fevâ'idü'n-Naziriyye fi Halli'n-Nûniyyeti'l-Hızırıyye)	Hacı Halife, Muhammed İsmet b. İbrâhim er-Rûmî el-Hanefî en-Nakşibendî	512
61	Şerh-i Nûniyye ve Şücâ' ve Keşf-i Kırımı ve Muhammed es-Sivâsî ale'l-Hayâlî	Hayâlî, Ahmed b. Musa	529/6, 1420/2
62	Şerhü Bedâ'ü'l-Emâlî ma'a Nûniyye li-Hızır Bey	Hayâlî, Ahmed b. Musa ve Hızır Bey, Hızır b. Kadı Celaleddin	1420/2
63	Şerhü Kasîdetü'l-bürde li-Aliyyü'l-kâri	Ebû Şâme Abdurrahman b. İsmail; Muhyiddin Muhammed b. Mustafa	11277/5; 549, 26184/1
64	Şerh-i Esmâü'l-hüsnâ ma'a Şerhü'l-Fikhi'l-ekber bi't-Türki ve Risâle-i Türkiyye fi ehemmi'l-mesâli'l-akâidiye ve'l-ameliye	Aliyyü'l-kâri, Nureddin Ali b. Sultan Muhammed el-Herevî	328/20, 1317, 509/1
65	Şerhü Fikhu'l-ekber li-Aliyyü'l-kâri ma'a Metnü'l-Fikhi'l-ekber	Aliyyü'l-kâri, Nureddin Ali b. Sultan Muhammed el-Herevî	26141/1 ve 4
66	Şerhü Birgivi li-Aliyyü'l-kâri li's-Şeyh Ali es-Sadrî el-Konevî bi't-Türki	Şeyh Ali es-Sadrî el-Konevî	
67	Şerhü Kısmi'l-kelâm mine't-tehzîb li'l-Fâzıl Süleyman Efendi (Şerhu Tehzîbi'l-Mantık ve'l-kelâm)	Süleyman Efendi	459
68	Şerhü İsbâtü'l-vâcib ma'a Haydar Kürevî alâ Hâşiyeti Mirzâcân alâ isbâtü'l-vâcib	Kazvinî, Ahmed b. Abdülevvel	461/1
69	Şerhü'l-mevâkıf li'l-Seyyid eş-Şerîf (Şerhu'l-Mevâkıf fi İlmi'l-Kelâm)	Seyyid Şerîf Cürçânî, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Ali el-Cürçânî el-Hanefî	462, 1432, 26159
70	Terceme-i Risâle-i İmân	-	511/4
71	Et-Temhîd fi Beyâni't-tevhîd	Keşşî, Ebû Şekûr Muhammed b. Abdusseyyid b. Şu'ayb el-Keşşî es-Sâlimî el-Hanefî	519
72	Tefsîrü'l-esmâ'i's-sîfât li-Ebî Mansur	Ebû Mansûr Abdulkâhîr b. Tâhîr b. Muhammed et-Temîmî el-Bağdâdî el-Eş'arî	497
73	Tabîratü'l-edille li-Seyfü'l-hak Ebi'l-Muîn Meymûn b. Muhammed en-Nesefî	Ebu'l-Mu'în en-Nesefî, Meymûn b. Muhammed b. Muhammed en-Nesefî	496
74	et-Tehâfüt alâ Tehâvütü'l-İmâm el-Gazâlî fi ibtâlî kîdemi'l-âlim li'l-Allâme İbn-i Rüşd	İbn Rüşd, Muhammed b. Ahmed	530
75	el-Yevâkıf ve'l-cevâhîr fi beyâni akâidi'l-ekâbir li'l-İmâm Şa'rânî	Şa'rânî, Abdülvehhâb b. Ali	522

Bu tabloda yer alan eserler, Şer'iyye Sicilleri Arşivi'ndeki vakfiyede kayıtlı olup,

kütüphanenin kurulduğu dönemde mahkemede tescil edilen vakfiyesinde bulunan kelâm ve akâid eserleri olması bakımından büyük bir öneme sahiptir. Bu eserler, kütüphanenin vakfedildiği dönemdeki ilmî eğilimlerin ve ilim dünyasında hangi metinlerin öne çıktığını göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Vakfiyede kayıtlı olup günümüzdeki mevcut kataloglarda tespit edilemeyen eserler arasında *Hâşiyetü'l-aleyh li'l-Mollâ Câmî*, *Cevzî li-Muhammed Vücûdî der-Cevâb-ı mesâil-i işrîniyeti'l-müteallıka bi-alemi'l-berzah*, *Risâletü fi mef'hûmi'l-velediyye bi'l-Fârisî*, *Risâletü fi mef'hûmi İsağoci bi't-Türki ve Isâm alâ mef'hûmi'l-velediye bi'l-Fârisî* gibi kıymetli eserler yer almaktadır. Bu durum, bazı eserlerin zamanla kaybolmuş olabileceğini, başka koleksiyonlara aktarılmış olabileceğini veya kataloglama süreçlerinde eksikliklerin yaşanmış olabileceğini düşündürmektedir. Bu nedenle, vakfiyede kayıtlı eserlerin eksiksiz bir envanter çalışmasının yapılması, kütüphanenin ilmî mirasının tam anlamıyla ortaya konulması açısından büyük önem taşımaktadır.

Tablo 2: Reisülküttâp Mehmet Raşit Efendi Kütüphanesi Kataloğunda Bulunup Şer'îyye Sicilleri Arşivi'ndeki Vakfiyesinde Bulunmayan Yazma Kelâm ve Akâid Eserlerinin Listesi

Sıra No	Eserin Adı	Müellifi	Koleksiyon Numarası
1	el-Fevâid ve'l-Ferâid	Hafidü't-Taftazânî, Seyfeddin Ahmed b. Yahyâ b. Muhammed el-Herevî	619
2	Ta'likun Latifun fi'l-Kelâm ale'l-Mi'râci's-Şerîf	İbrahim Nakîb el-Mâmûnî eş-Şâfi'î	663
3	Hâşiye alâ Şerhi'l-Mevâkîf fi İlmi'l-Kelâm	Alâ'eddin Ali b. Yahyâ es-Semerkindî el-Karamânî	528
4	Ahvâl-i Âlem-i Berzah fi Tercemeti Kitâbü'r-Rûh	Muhammed b. Abdulaziz el-Lârendevî el-Konevî	527
5	Minehu'r-Ravzî'l-Ezher fi Şerhi'l-Fıkhî'l-Ekber	Ali el-Kârî, Ebu'l-Hasen Nüreddin Ali b. Sultan Muhammed el-Herevî el-Kârî	514/1, 517, 1418/1, 1487, 11219, 11220/1
6	Kitâbü't-Tezkire bi-Ahvâlî'l-Mevtâ ve Umûri'l-Âhire	Kurtubî, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Ebû Bekir el-Kurtubî	123, 697, 200
7	Ikdü'l-Kalâ'id fi Tahkiki'l-Akâ'id	Akkirmânî, Mehmed b. Hamid b. Mustafa el-Kefevî	505
8	el-Müsâmere fi Şerhi'l-Müsâyere fi'l-Akâ'idi'l-Münciyye fi'l-Âhire	İbn Ebû Şerîf, Ebu'l-Me'âlî Kemâleddin Muhammed b. Muhammed b. Ebû Bekir el-Mürri el-Makdîsî	1408, 26141/2
9	es-Savâ'iku'l-Muhrika alâ Ehli'l-Bida' ve'd-Dalâl ve'z-Zendeka	İbn Hacer el-Heytemî, Ebu'l-Abbâs Şihâbüddin Ahmed b. Muhammed b. Muhammed el-Heytemî es-Sa'dî	1159
10	Şerhu Risâletî's-Sağâ'ir ve'l-Kebâ'ir	İsmâ'il b. Sinan es-Sivâsî	673
11	Şerh-i Hakku'l-Yakîn fi Ma'rîfeti Rabbi'l-Âlemîn	Hâce Parsâ, Ebu'l-Feth Celâleddin Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Hâfizî el-Buhârî en-Nakşibendî	1088
12	Zübdetü'l-Kelâm fîmâ Yahtâcü İleyhi'l-Hâss ve'l-Âmm	Vecdî, Nuh b. Mustafa el-Amâsî el-Konevî el-Hanefî	1427
13	Tevbetü Kâtîlî'l-Mü'mini Amden	-	26907/20
14	Risâle fi İsbâti Azâbî'l-Kabr	Saçaklızâde, Mehmed b. Ebû Bekir el-Mar'aşî el-Hanefî	26907/12

Sıra No	Eserin Adı	Müellifi	Koleksiyon Numarası
15	Risâle fı'l-İrâdeti'l-Cüz'iyeye	Saçaklızâde, Mehmed b. Ebû Bekir el-Mar'âşî el-Haneffî	26907/18
16	İthâfû'l-Mürîd li-Şerhi Cevhereti't-Tevhîd	Abdusselâm el-Lekkânî, Ebû Muhammed Abdusselâm b. İbrâhim b. İbrâhim el-Lekkânî el-Mısırî	1154
17	Şu'abû'l-Îmân	Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin b. Ali el-Hüsvircirdî el-Beyhakî en-Nisâbü'rî	109
18	Esrârû't-Tenzîl ve Envârû't-Te'vîl	Fahredden er-Râzî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî	645
19	Şerh-i Esmâ'ullâhî'l-Hüsna	Şücâ'üddin İlyas ed-Dimetokavî er-Rûmî	1327
20	Keşfü Rumûzi'l-Vasiyye min Künûzi'l-Hanefiyye	-	926
21	Tecrîdû'l-kelâm	Tûsî, Nasrûddin Muhammed b. Muhammed	11178/1
22	Et-Tecrîd fî Kelimeti't-tevhîd	Gazzâlî, Ahmed b. Muhammed	26186
23	Şerhu Tehzîbi'l-Mantık ve'l-Kelâm	Devvânî, Celâleddin Muhammed b. Esad	11239
24	Şerhu Risâleti't-Tevhîd	-	558/1
25	Şeyhu Fıhki'l-ekber	Ebü'l-Müntehâ, Ahmed b. Muhammed el-Manisavî	518/2, 1162/2, 1382/4, 1437/1, 1498/3, 21499/2, 26132/1
26	Es-Sahâifü'l-İlâhiyye	Semerkandî, Şemsüddin Muhammed b. Eşref el-Hüseynî	1414/1
27	Risâletün fı'l-İlahiyyât	Kemalpaşazâde, Ahmed b. Süleyman	674/3
28	Risâletün fî mâ yetealleku bi-meseleti halki'l-Kurân	Kemalpaşazâde, Ahmed b. Süleyman	674/14
29	Risâletün fî Tashîhi Lafzi'z-zındık	Kemalpaşazâde, Ahmed b. Süleyman	674/19
30	Risâletün fı'l-umûri'l-âmmе	Kemalpaşazâde, Ahmed b. Süleyman	674/2
31	Risâletün fı Tahkîki'l-mucizeti ve beyânî veçhi delâletihâ alâ sıdki men yedde'î'n-nübüvve	Kemalpaşazâde, Ahmed b. Süleyman	674/15
32	Risâletün fı Tahkîki makâlî'l-kâilîne bi'l-hâli min eshâbinâ ve eshâbi'l-itizâl	Kemalpaşazâde, Ahmed b. Süleyman	674/29
33	Risâletün fı Nübüvveti Nebiyyinâ Muhammed (sav)	Kemalpaşazâde, Ahmed b. Süleyman	141/5
34	Risâletün fı Tafsilî mâ kîle fı hakkı Ebu'r-rasul Aleyhi's-selâm	Kemalpaşazâde, Ahmed b. Süleyman	693/3
35	Risâletün fı Tafsilî mâ kîle Emri't-tafdil	Kemalpaşazâde, Ahmed b. Süleyman	674/25
36	Risâletün fı Tahkîki enne mâ yesduru bi'l-kudreti ve'l-ihitiyârî lâ bi'l-kerhi ve'l-Iztrâr	Kemalpaşazâde, Ahmed b. Süleyman	141/7
37	Risâletün fı meseleti'l-cebr ve'l-kader	-	26128/5
38	Risâletün fı mana Ehad	Hafâcî, Şihabüddin Ahmed b. Muhammed	610/8
39	Risâletün fı Mukadderati'l-Kurân	Konevî, İsmâüddin Hâfiz İsmail b. Muhammed	59/8
40	Risâletün fı İtlâki'z-zât ve'n-nefsi alellâhi Teâlâ	Hafâcî, Şihabüddin Ahmed b. Muhammed	610/7

Sıra No	Eserin Adı	Müellifi	Koleksiyon Numarası
41	Risâletün fi Hakkı Ebevey Nebiyyinâ	Kemalpaşazâde, Ahmed b. Süleyman	141/6
42	Risâletün fi Hakkı Vâlidey Resûlillah	Aliyyü'l-kâri, Nureddin Ali b. Muhammed el-Herevî	690/12
43	Risâletün fi Hakkı Vâlidey Resûlillah	Saçaklızâde, Muhammed b. Ebibekr el-Maraşî	26189/12
44	Risâletün fi enne'l-Mümkinne lâ yekünü ehadü tarafeyni evlâ bihi lizâtihi	Kemalpaşazâde, Ahmed b. Süleyman	674/26
45	Risâletün fi elfâzi'l-küfr	Muzaffer b. İbrahim	21499/3
46	Risâletü'l-kader ve'l-cebr	Kemalpaşazâde, Ahmed b. Süleyman	11221/3
47	Risâletün Hasenetün fi'l-kelâm alâ kavli'n-Nebeviyyi "İnneme'l-amâlü bi'n-niyât"	-	11221/4
48	Risâletü'l-İman	Muhammed Emin b. Sadrüddin	907/2
49	Er-Reddü alâ Nakdî's-sahâif	-	1414/3
50	Nakdû's-sahâif	-	1414/4
51	El-Mevâkif	Adûddüddin Abdurrahman b. Ahmed el-İcî	816/21
52	Kıt' atün mine'l-mevâkif	Adûddüddin Abdurrahman b. Ahmed el-İcî	448/3
53	El-İtirâzât ale's-sahâif	-	1414/2
54	Hidâyetü'l-hikme	Ebherî, Esîrüddin Mufazzal b. Ömer	618/17, 844/1, 862/1
55	Akâid	Sinanpaşa, Sinanüddin Yusuf b. Hayruddin Hızır Bey	1425/2
56	Akâid Risâlesi	-	511/3, 1490, 21438/6
57	Akâid Risâlesi	Zencanî, İshak b. Hasan et-Tokadî	70/5, 1422/5
58	Akâid Risâlesi	Rumî Efendi	21538
59	Behcetü'l-Ârifin ve Ravzatü's-salikin	Unkudî, Süleyman b. Şeyh Halil	509/3
60	Din ve Millet Risâlesi	-	511/6
61	Dürr-i Mekkûn	Mehmed Nureddin el-Misrî	659/12
62	Elli Dört Farz	-	189/7
63	Fıkh-ı Ekber Tercümesi	-	1430/1
64	Kaside-i Emâlî Tercümesi	Feyzî	196/11
65	İtmâmü'l-merâm min Nazmî'l-keâm	Kadzâde İlmî	21538/5
66	Kızılbaşların Bâtlı İnançları Hakkında Risâle	-	980/2
67	Minhâcü'l-usûlî'd-diniyye ilâ Mevâkifü'l-makâsidi'l-yakîniyye	Abdülbaki Arif b. Mehmed	506
68	Millet ve Şeriat-ı İslâm Risâlesi	Minkarizade, Yahya b. Ömer	511/5, 1169/4
69	Miracnâme	Abdülbaki Arif b. Mehmed	196/3
70	Nazmü'l-leâlî	Zencanî, İshak b. Hasan Tokadî	26189/10
71	Mucize Risâlesi	-	196/2
72	Tayin-i Mezhep Risâlesi	-	511/2
73	Tevhid Risâlesi	Kefeli Şefii Dede	930/7
74	Vasiyetnâme	Birgivi, Mehmed b. Pir Ali	1144/2, 21477, 26148
75	Vasiyetnâme Tercümesi	-	1430/2, 659/15, 1430/3
76	Vasiyetnâme Şerhi	Konevî, Bedreddin Ali b. Şeyh Sadrî	515, 520
77	Risâle-i Mebde' ve Meâd	Siracüddin Kamerî el-Kazvinî	119/6
78	Zahîretü'l-mülûk	İbn Şihâb, Seyyid Ali b. Şihabüddin	1136

Sıra No	Eserin Adı	Müellifi	Koleksiyon Numarası
79	Bahru'l-kelâm	Nesefî, Ebûlmuîn Meymûn b. Muhammed	85/2, 1421/1, 1422/1
80	Akâidü'n-Nesefiyye	Nesefî, Necmüddin Ebû Hafs Ömer b. Muhammed	466/1, 634/2, 816/7, 11228/1, 26210/6
81	Akîdetü Mevlânâ Ebülyür	Pezdevî, Mevlânâ Ebülyür Muhammed b. Muhammed Hüseyin b. Abdülkerim	516
82	Bestü'z-ziraeyni bi'l-vesîf fi Baeyâni'l-hakikati ve'l-mecaz mine't-tevhîd	Nablusî, Şeyh Abdülgani b. İsmail	611/34
83	El-Erbaîn fi Usûli'd-dîn	Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed	1135
84	Cevheretü't-tevhîd	Lakânî, İbrahim b. İbrahim el-Mâlikî	1415/1
85	El-Es'ile bi's-seb'î's-şidâd	Lütfî, Lütfullah b. Hasan et-Tokâdî	1013/5
86	El-Es'ile ve'l-Ecvibe	Kadı Zekeriya, Zeynüddin Ebû Yahya Zekeriya b. Muhammed el-Ensarî	417/5
87	Esmâü'l-Hüsnâ Şerhi ve Akâid	-	21506
88	Fethü'r-rahman fi Şerhi Risâleti'l-Veli Ruslân	Kadı Zekeriya, Zeynüddin Zekeriya b. Muhammed el-Ensarî	558/3
89	El-Fevâidü's-seniyye fi Şerhi'l-Akâidi'l-Adudiyye	Süleyman Fâzil b. Ahmed el-Rumî el-Vâiz	350/1
90	El-Fıkhü'l-ekber	İmam Azam Ebû Hanife Numan b. Sâbit el-Kûfî	514/3, 1430/1, 21470/4, 26147/5
91	Firri'l-avn Mîmmen Yaddêi İmâne Firavn	Aliyyü'l-kâri, Nureddin Ali b. Sultan Muhammed el-Herevî	328/7
92	El-Harîdetü'l-Behiyye	Ahmed Dardîr	21490/3
93	Haşiye alâ Akâidi'n-Nesefiyye	Muhammed es-Sivasî	500/3
94	Haşiye alâ Akâidi'n-Nesefiyye	Şücâüddin	500/1
95	Haşiye alâ Şerhi'l-Akâidi'l-Adudiyye	Mervezî, el-Câmi	465/3
96	Haşiye alâ Şerhi'l-Akâidi'l-Adudiyye	Müftüzade Abdurrahman Said b. Yusuf el-Menteşevî	468
97	Haşiye alâ Şerhi İsbâtî'l-vâcib	Hüseyin Abâdî, Haydar b. Ahmed el-Kürdî	461/2
98	Haşiye alâ Şerhi İsbâtî'l-vâcib	Mevlânâ Hanefî, Şemsüddin Muhammed	469/2, 490/3, 878/5, 1416/2
99	Haşiye alâ Şerhi İsbâtî'l-vâcib	Mirzâcan, Habibullah b. Abdullah eş-Şirâzî	469/3, 490/2, 878/4, 1416/3
100	El-Hidâye mine'l-İtikad li-kesrati nefihî beyne'l-ibâd	Razyüddin Ebülkasım b. Hüseyin el-Bekrî	507/1
101	Hadiyyetü'l-mehdiyyîn (Mühtedîn)	Ahi Çelebi, Yusuf b. Cüneyd el-Hanefî	241/12
102	El-İlâm bi Hükmi İsa aleyhisselâm	Süyütî, Celaleddin Abdurrahman b. Ebübekir eş-Şâfiî	975/2
103	Kasidetü Bed'î'l-Emâli	Evşî, Ali b. Osman	1078/8, 11220/3, 21490/2, 26147/3
104	El-Kasidetü'n-Nüniyye	Hızır Bey, Hızır b. Kadı Celaleddin	507/2, 1420/1, 21490/1
105	El-Kasidetü'n-Nüniyye	-	1115/2
	El-Keşf an Mücâvezeti hâzihî'l-ümme'ti'l-elîf	Süyütî, Celaleddin Abdurrahman b. Ebübekir	1395/6
106	El-Keşf Haşiye alâ Şerhi'l-Akâidi'n-Nesefiyye	Kırımî, Ahmed b. Abdullah	500/2
107	El-Maznûnû bihî alâ gayri ehlihî	Gazzalî, Ebû Hamid Muhammed	525/1, 11221/6, 21530/2

Sıra No	Eserin Adı	Müellifi	Koleksiyon Numarası
		b. Muhammed	
108	Medâricü'l-istidrâc	Gazzali, Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed	659/16
109	Miftâhü'l-İbâde ve Vesiletü's-saâde	Molla Hüseyin b. İskender el- Hanefî	21511
110	El-Muhtasar fî Beyâni'l-İtikâd	Yahya b. Ebûbekir	1169/3
111	Muhtasarü'l-Hikmeti'n-Nebeviyye fî Şerhi'l-Fıkhî'l-Ekber	Hakim İshak	518/1
112	Muhtasarü Şerhi Akîdeti Ehli't- tevhîd	Senûsî, Muhammed b. Yusuf	1386, 1411/1
113	Muhtasarü Şerhi'l-Mukaddimât	Senûsî, Ebû Abdullah Muhammed b. Yusuf	448/4, 1207/3
114	El-Mukaddimetü's-sâlime fî Havfî'l- hâtime	Aliyyülkâri, Nureddin Ali b. Sultan Muhammed el-Herevî	328/15, 676/4
115	Ref'ü'l-İştibâh an Alemiyyeti İsmillâh	Nablûsî, Şeyh Abdülğani b. İsmail	611/16
116	Risâletü't-Tevhid	Konevî, İsamüddin İsmail b. Muhammed	59/1
117	Risâletü't-Tevhid	Şeyh Ruslân b. Yakub b. Abdullah el-Cağberî	558/2
118	Risâle fî Bahsi'l-Haşri ve'l-Meâd	Lârî, Muslihuddin Muhammed b. Salâh	11277/4
119	Risâle fî Beyâni Erne Esmaillâhi Teâlâ Tefkiyyetün	Kemalpaşazâde, Ahmed b. Süleyman	674/24
120	Risâle fî Beyâni Firakî'd-dâlle	Kemalpaşazâde, Ahmed b. Süleyman	674/22
121	Risâle fî Beyâni İmanı'l-ye'si fî Hakki Firavni Musa	Devvânî, Celaleddin Muhammed b. Ahmed es-Siddîkî	241/11
122	Risâle fî Beyâni'l-Kebâir	Süleyman Fazıl b. Ahmed er- Rûmî el-Vâiz	350/6
123	Risâle fî Beyâni'l-kebâir ve's-sağâir	-	285/3
124	Risâle fî Beyâni Maâdi'l-cismâni ve tafsilî mâ Vakaa fihi mine'l-hilâf beyne's-selef	Kemalpaşazâde, Ahmed b. Süleyman	141/8, 674/16
125	Risâle fî Beyâni's-sükkânillezine kânû alâ vechi'l-arzi min Benî Âdeme	Kemalpaşazâde, Ahmed b. Süleyman	141/12
126	Risâle fî Beyâni vaz'i'l-âlemiyye li- lafzi'l-celâle	Hafâcî, Şihabeddin Ahmed b. Muhammed	610/6
127	Risâle fî Ebeveyni'n-Nebî	Zeynî Çelebi, Muhammed b. Muhammed el-Fenârî	494/1
128	Risâle fî Etfâli'l-müslimîn	-	1167/5
129	Risâle fî İbtâli Şerhi't-tarıkatî'l- Muhammediyye	Minkarîzâde, Yahya b. Ömer	350/3
130	Risâle fî İsbâti'l-maâdi'l-cismâni ve'l- haşri'l-bedenî	Konevî, İsamüddin İsmail b. Muhammed	59/6
131	Şerhu Kasideti Bed'i'l-Emâli	-	196/11, 285/2, 1420/2
132	Şerhu'l-Kasideti'n-Nüniyye	Davudü'l-Karsî, Davud b. Muhammed	507/3
133	Zav'ü'l-Leâli fî Şerhi'l-Emâli	Sendûbî, Ahmed b. Ali	696/3
134	Risâle fî kavlihî Teâlâ "Hel Yenzurûne" ve beyâni eşrâti's-sâati	Aliyyülkâri, Nureddin Ali b. Sultan Muhammed el-Herevî	690/13
135	Risâle fî Tahsinî'l-itikâd bi-tariki'l- itimâd ve hükmi men sebbe's- sahâbete ve katele'l-enbiyâ	Aliyyülkâri, Nureddin Ali b. Sultan Muhammed el-Herevî	690/35
136	Risâle fî teklifi mâ lâ yutâk	Konevî, İsamüddin Hâfiz İsmail b. Muhammed	59/7

Sıra No	Eserin Adı	Müellifi	Koleksiyon Numarası
137	Risâle mâ hüve ehassu bihi Teâlâ	Kemalpaşazâde, Ahmed b. Süleyman	674/1
138	Es-Savâiku'l-muhrika alâ Ehli'l-Rafzı ve'n-zendeka	İbn Hacer el-Heysemî, Şihabüddin Ahmed b. Muhammed b. Hacer	1159
139	Seyfü's-Sünne ve Ziyâü'z-zulme	Endülüsi, Abdullah b. Fâris el-Mâlikî el-Mağribî	494/3
140	Şemmü'l-evâruz fi zemmi'r-ravâfiz	Aliyyülkâri, Nureddin Ali b. Sultan Muhammed el-Herevî	690/36
141	Şerhu'l-Kasîdeti'l-Ayniyye	Abdülvâcid b. Muhammed	529/5
142	Şerhu Risâleti'n-Neccâriyye	Halil b. İbrahim	1498/4
143	Şerhü Ümmi'l-berâhin	Senûsi, Muhammed b. Yusuf el-Hüseyn	12218/2, 11228/8, 1386/2, 1411/2, 11228/7
144	Şerhu Vasiyyeti'l-İmâm Ebi Hanife	Bâbertî, Ekmeleddin Muhammed b. Mahmud el-Haneffî	1335/2, 26141/6
145	Şümüsü'l-Fikeri'l-Münkezetî min Zulümâtî'l-cebri ve'l-kader	İbni Arabî, Muhyiddin Muhammed b. Ali	529/4
146	Tahkîku Keyfiyeti Vezni'l-Amâl	Muhammed İzmîrî	624/6
147	Ta'lîkun Latîfun alâ Mirac'ı'n-Nebi	İbrahim Nakîb	663
148	Teziy li-Şerhi'l-Mevâkif	-	448/3
149	Zav'ü'l-Meâlâ li-Bed'i'l-Emâlî	Aliyyülkâri, Nureddin Ali b. Sultan Muhammed el-Herevî	196/11, 696/3, 1422/3, 1437/2, 1498/1, 9315/1, 11184, 11220/2, 11228/5
150	Er-Tavsîl ilâ enne ilmîllâhi bi'l-eşyâ edellü ale't-tafsîl	Gürânî, Ebu'l-İrfân İbrahim b. Hasan	529/2
151	Umdetü Ehli't-tevfik ve't-tesdîd fi Şerhi Akîdeti Ehli't-tevhîd	Senûsi, Muhammed b. Yusuf el-Hüseyn	1386/1, 1411/1
152	El-Vasît fi şerhi Tehzîbi'l-mantık	Bağdâdî, Ganim b. Muhammed	826
153	Ez-Zahîratü'l-kesîre fi Recâi Marifeti'l-kebîre	Aliyyülkâri, Nureddin Ali b. Sultan Muhammed el-Herevî	328/29
154	Zav'ü'l-Leâlî fi Şerhi'l-Emâlî	Sendûbî, Ahmed b. Ali	696/3

Bu tabloda yer alan eserler, Şer'iyye Sicilleri Arşivi'ndeki vakfiyede kayıtlı olmayıp, kütüphanenin günümüzdeki kataloglarında mevcut olan yazma kelâm ve akâid eserleridir. Bu durum, söz konusu eserlerin, vakfiyenin mahkemede tescil edilmesinden sonraki süreçte -kütüphanenin kurulmasından sonra-kütüphaneye bağış veya eklemeler yoluyla kazandırıldığını göstermektedir.

Bu eserlerin kütüphaneye sonradan dâhil edilmesi, kütüphanenin yalnızca kurucusunun bağışladığı eserlerle sınırlı kalmadığını zaman içinde büyümeye ve gelişmeye devam ettiğini ortaya koymaktadır. Farklı dönemlerde ilim adamlarının veya hayırseverlerin kütüphaneye katkıda bulunarak ilmî mirası genişlettiklerini söyleyebiliriz. Bu durum Osmanlı'daki ilim ve kitap vakfetme geleneğinin dinamik yapısını ortaya koyması bakımından dikkat çekicidir. Bu eklemeler, dönemin ilmî eğilimlerini ve kelâm ile akâid alanında öne çıkan metinlerin değişimini anlamak açısından da önemli bir veri sunmaktadır.

3. Reisülküttâp Mehmet Raşit Efendi Vakıf Kütüphanesi'ndeki Kelâm ve Akâid Eserlerinin Değerlendirilmesi

Osmanlı Dönemi'nde, genellikle hayır sahipleri tarafından kurulan, eğitim ve kültür hayatının önemli bir parçasını oluşturan vakıf kütüphaneleri, kuruluş amaçları, konumlandırıldıkları alanlar ve hizmet verdikleri mekânlar bakımından çeşitlilik

göstermektedir. Bu kütüphaneler, vakfedildikleri kurumların yapısına ve ihtiyaçlarına göre farklı kategorilerde değerlendirilmiştir. Padişah ve saray erkanının kurdukları kütüphaneler, medrese kütüphaneleri, ilmi ve devlet erkanının kurduğu kütüphaneler, 18. yüzyıldan sonra darülfünun, mühendishane, mesleki ve bilimsel cemiyetlerin kütüphaneleri, okul ve araştırma kütüphaneleri; cami, tekke, türbe gibi mekânlar içinde kurulan kütüphaneler, halk kütüphaneleri ve 19.yüzyıl sonlarından itibaren Umûr-ı Şarkıyye Dâiresi, Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Riyâseti ve Emniyet-i Umûmiye Müdüriyeti gibi kurumların bünyesinde oluşturulan özel ihtisas kütüphaneleri olmak üzere farklı başlıklar altında tasnif edilebilir.²² Bu çeşitlilik, Osmanlı kütüphanelerinin ilim ve kültür hayatının temel taşları olduğunu ve farklı sosyo-kültürel ihtiyaçlara cevap verecek şekilde organize edildiklerini göstermektedir. Bu sınıflandırmaya göre Reisülküttâp Mehmet Raşit Efendi Kütüphanesi, özel kişisel kütüphaneler arasında değerlendirilebilir.

Osmanlı'da vakıf kitapları mekân olarak; cami, medrese, tekke, türbe ve müstakil binalarda bir araya getirilmiştir. Mekânlar farklı da olsa buralarda tesis edilen kütüphanelerin kitap çeşitliliği birbirine benzemektedir. Diğer bir ifadeyle cami ile medrese ya da tekke ile müstakil kütüphane arasında kitap türü açısından bir ayrım olmadığı dikkati çekmektedir. Bu kütüphanelerde tefsir, kıraat, hadis, fıkıh, kelâm, tasavvuf gibi İslâmî ilimlere ait olanlar başta olmak üzere dil, tarih, edebiyat, kimya, mantık, hikmet, astronomi ve tıp alanlarında kitaplar bulunmaktadır.²³

Osmanlı medrese eğitiminin muhtevası ve süresi, günümüz modern eğitim sisteminden farklı olarak kural ve nizamlarla belirlenmiş belli bir müfredat ve sene esasına dayanmamaktadır. Medrese eğitiminin esaslarını doğrudan müderrisler tayin eder ve müderrisler ihtisas yaptığı herhangi bir ilim dalında o ilim dalının meşhur bir eserini okutarak yeterli bulduğu takdirde talebesine icâzet verirdi. Müderrisler kendi okutacakları dersler için muhtelif risaleler kaleme almış, bazı eserler için şerh ve hâşiyeler yazmışlardır.²⁴ Osmanlı medreseleri eğitim sisteminde XVI. yüzyılın ortalarına kadar müderrislerin merkezde olduğu bir yapı hâkimdi. Bu gelenek, önceki İslâm devletlerinin eğitim sisteminin bir devamı niteliğinde olup, eğitim-öğretim faaliyetleri büyük ölçüde vakıf kurucularının belirlediği çerçevede ve yerleşik geleneklerin yönlendirmesiyle yürütülmekteydi. Devlet, medreseleri yakından takip etmekle birlikte, eğitim sistemine doğrudan müdahale etmek yerine, süreci kontrol ve nezaret mekanizmasıyla yönlendirmeyi tercih ediyordu. Medrese eğitiminde, dersler müderrislerin nezaretinde

²² Müşerref Avcı, "Osmanlı Dönemi Vakıf Kütüphaneleri Ve Bu Kütüphanelerin Toplum Hayatına Etkileri", *Sürt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9/2 (Aralık 2021), 240-267; Hakan Anameriç, "Osmanlılarda Kütüphane Kültürü ve Bilimsel Yaşama Etkisi", *VI. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi Bildirileri*, haz. Şebnem Ercebeci, 2 (Ankara 2009), 563.

²³ Nilüfer Ateş, "1869 Tarihli Bir Sayım Listesi Işığında İstanbul Vakıf Kütüphaneleri" *Diyanet İlmî Dergi* 58 (2022), 791-836.

²⁴ Ekrem Tak, Bilgin Aydın, "XVII. Yüzyılda İstanbul Medreselerinde Okutulan Kitaplar (Tereke Kayıtları Üzerine Bir Değerlendirme)", *Dil ve Edebiyat Araştırmaları (DEA)* 19 (Bahar 2019), 183-236; Yaşar Yücel, *Osmanlı Devlet Teşkilatına Dair Kaynaklar* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988), 195; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmîye Teşkilatı* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988), 75-77; Şükran Fazlıoğlu, "Osmanlı Medrese Müfredatına Dair Çalışmalar: Nereden Nereye?", *Türk Araştırmaları Literatürü Dergisi -Türk Eğitim Tarihi* 6/12 (İstanbul 2008), 593-609; Cevat İzgi, *Osmanlı Medreselerinde İlim* (İstanbul, 1997); İhsan Fazlıoğlu, "Osmanlı Düşünce Geleneğinde 'Siyasî Metin' Olarak Kelâm Kitapları", *TALİD* 2 (2003), 379-398; Şükran Fazlıoğlu, "Manzûme Fi Tertîb El-Kutub Fi El-Ulûm ve Osmanlı Medreselerindeki Ders Kitapları", *Değerler Eğitim Dergisi* 1/1 (Ocak 2003), 97-111; Şükran Fazlıoğlu, "Ta'lim ile İrşâd Arasında: Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Medrese Ders Müfredatı", *Divân İlmî Araştırmalar* 18 (2005/1).

gerçekleşir, seçilen kitapların takip edilmesi esas alınır. Eğitim sürecinde belli bir zaman dilimi değil, belirlenen kitap veya kitapların bölümlerinin tamamlanması esas alınır, bu bölümler bitmeden yeni bir derse geçilmezdi. Bu durum, sınıf geçme sisteminden ziyade, ders ya da kitap tamamlama esasına dayalı bir eğitim modelinin benimsendiğini göstermektedir. Bu sistem, öğrencilerin konuları yüzeysel bir şekilde geçmelerini engelleyerek, derinlemesine bir bilgi edinmelerine ve ilmi yeterliliğe ulaşmalarına imkân tanıyordu.²⁵

Osmanlı Devleti'nin yükseliş dönemi, kelâm konularının bir hayli revaçta olduğu bir zaman dilimidir. Gazâlî (ö. 505/1111) ile İbni Rüşd (ö. 520/1126) arasında tartışılan bazı kelami konular Ali Tûsî (ö. 887/1482), Hocaşâde (ö. 893/1488) ve Muslihiddin Mustafa (ö. 896/1491) gibi bilginlerce tekrar gündeme getirilmiştir. Bu nedenle "Hâşiye-i Tecrîd" kitabı medreselerin en önemli ders kitabı olarak kabul edilmiştir. Okunan kitaplar arasında şunlar en yaygınlarıydı: "Tecrîdü'l-Kelâm": Nasîruddin et-Tûsî (ö.1273) tarafından yazılan bu esere Şemseddin Mahmud el-İsfehânî'nin (ö. 1348) yaptığı şerh -ki "Şerhu't-Tecrîd" adını almıştı- bir hayli itibar kazanmıştır. Bu esere Seyyid Şerif el-Cürçânî (ö.1413) "Hâşiye-i Tecrîd" adıyla bir şerh yazmıştır. Zamanla bu eserin okutulduğu medreseler "Hâşiye-i Tecrîd" adıyla anılmaya başlanmış ve be eser kelâm alanında temel ders kitabı niteliği kazanmıştır. "Şerh-i Mevâkif": Kadı Adududdin el-İcî'nin (ö.1355) telif ettiği "el-Mevâkif fi İlmi'l-Kelâm" adlı esere -Akâid-i Adudiyye-Seyyid Şerif Cürçânî tarafından şerh yazılmış, "Şerhu'l-Adudiyye" adlı bu eser üst düzey medreselerde ders kitabı olarak okutulmuştur. "Akâid-i Neseфі": İmam Maturidî'nin öğrencisi Ömer Neseфі'nin (ö.1142) yazdığı Hanefî akâid kitabı ve daha çok Sadeddin Teftâzânî tarafından bu esere yapılan şerh, medreselerde yaygın olarak okutulmuştur. "Akâid-i Neseфіye" şerhine, Fâtih devri âlimlerinden "Hayâlî" adıyla ünlenen Şemseddin Ahmed b. Mûsâ İznîkî'nin (ö.1481) yaptığı haşiye, yüzyıllarca önemli müderrisler ve öğrencilerinin elinde ders kitabı olarak hizmet vermiştir. Bu eser "Hayâlî": "Şerh-i Hayâlî" olarak bilinmektedir. "Tevâlî'u'l-Envâr": Kadı Beydâvî (ö.1286) tarafından yazılan bu eserin tam adı Tevâlî'u'l-Envâr min Metâlî'i'l-Enzâr'dır. Eser önce Şemseddin Mahmud İsfehânî tarafından şerh edilmiş, daha sonra da bu şerhe Cürçânî'nin yazdığı haşiye medreselerde çok tutulmuştur.²⁶

Mehmet Raşit Efendi Kütüphanesi'nin vakfiyesindeki kitap listesi ve sonraki süreçte yapılan katalogları incelendiğinde diğer alanlarda olduğu gibi kelâm ve akâid sahasında da temel eserlerin bulunduğu ve fıkihtan sonra en fazla eserin kelâm ve akâid alanında olduğu görülmüştür.²⁷ Detaylı incelediğimizde bu temel eserlerin dönemin diğer vakıf kütüphanelerinde de bulunduğu görülmektedir. Örneğin İmam Azam Ebû Hanîfe Numan b. Sâbit el-Kûffî'nin el-Fıkhü'l-ekber ve Vasiyyeti'l-İmâmî'l-a'zam, Ebülmuîn Meymûn b. Muhammed Neseфі'nin Bahru'l-keâm, Saçaklızade Muhammed b. Ebûbekir el-Maraşî'nin Neşrü't-tavâli' ve Risâle fi'l-İrâdeti'l-Cüz'iyye, Abdulhakim es-Siyalkûtî, Abdulhakim b. Şemseddin Muhammed es-Siyalkûtî el-Hindî'nin Siyalkûtî ale'l-Hayâlî

²⁵ Mefail Hızlı, "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/1 (2008), 25-46.

²⁶ Mefail Hızlı, "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/1 (2008), 25-46; Muhittin Eliaçık, "Osmanlı Medreselerinde Öğretilen Belâgat Kitapları", *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi* 2/4 (2014), 31-39; Mustafa Ergün, "Medreselerde Okutulan Dersler ve Ders Kitapları", *A.K.Ü. Anadolu Dil-Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi* (Afyon, 1996); Şerife Özkan, *Medrese Tâbirinin İlk Defa Ortaya Çıkışı, Selçuklular Zamanında Medreselerin Kuruluş Sebepleri ve Medrese Eğitimi* (Selçuk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2007).

²⁷ Bk. Grafik 1.

alâ Şerhi'l-akâid, Ahmed b. Süleyman Kemalpaşazâde'nin Risâletün fi'l-İlahiyyât, Risâletün fi Tashîhi Lafzi'z-zındık, Risâletün fîmâ yetealleku bi-meseleti halki'l-Kurân, Risâletün fi Hakkı Vâlidey Resûlillah, Risâletü'l-kader ve'l-cebr, Risâle fi Beyânî's-sükkânillezîne kânû alâ vechi'l-arzı min Benî Âdeme, Risâle mâ hüve ehassu bihî Teâlâ isimli risâleleri, Muhammed b. Yusuf es-Senûsî'nin Şerhü Akîdeti Ehli't-tevhîd, Celaleddin Muhammed b. Ahmed es-Siddikî ed-Devvânî'nin Şerhu'l-Akâidi'l-Adûdiyye ve İsbâtü'l-vâcib, Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî'nin Et-Tecrîd fi Kelimeti't-tevhîd, El-Erbaîn fi Usûli'd-dîn ve Medâricü'l-istidrâc, Seyyidü's-şerîf Ali b. Muhammed Cürçânî'nin Hâşiye-i Seyyidü's-şerîf alâ Şerhi't-tecrîd, Ebu'l-Abbâs Şihâbüddin Ahmed b. Muhammed b. Ömer el-Amrî Kul Ahmed (İbn Hızır)'ın Kul Ahmed ale'l-Hayâlî ma'a Halhalî ale'l-Celâl, Burhâneddin Abdullah b. Muhammed b. Gânim el-Fergânî et-Tebrîzî İbrî'nin Kitâb-ı Şerhü't-tavâlî li'l-İbrî eserleri diğer yazma eser vakıf kütüphanelerinde de bulunmaktadır.²⁸ Ayrıca Muhammed İsmet b. İbrâhim er-Rûmî el-Hanefî en-Nakşibendî'nin Şerh-i Kasîde-i Nûniyye li-Muhammed İsmet, Ali b. Osman Evşî'nin Kasîdetü Bed'i'l-Emâlî, Hızır b. Kadı Celaleddin'in El-Kasîdetü'n-Nûniyye, Abdülvâcîd b. Muhammed'in Şerhu'l-Kasîdeti'l-Ayniyye başlıklı kelâm ve akâidle ilgili kasîde tarzı eserler de bulunmaktadır.

Reisülküttâp Mehmet Raşit Efendi Vakıf Kütüphanesi'ndeki kelâm eserleri incelendiğinde, bunların Osmanlı medreselerinin müfredatında yer alan temel metinler olduğu görülmektedir. Bu durum, kütüphanenin doğrudan eğitim öğretime hizmet etme amacı taşıdığını göstermektedir. Nitekim kütüphane öncelikle medrese talebelerine hizmet vermektedir. Bu bağlamda Osmanlı döneminde kurulan vakıf kütüphanelerinin ve içerisindeki kitap muhteviyatının dönemin medreseleri ve medreselerinde okutulan kitap müfredatıyla doğru orantılı geliştiği görülmektedir. Ancak, diğer vakıf kütüphaneleriyle karşılaştırıldığında, ilmiye sınıfa mensup vakıflarla devlet erkânına ait vakıf kütüphaneleri arasında belirgin farklar olduğu da dikkat çekmektedir. Örneğin, Sofya Müftüsü Ebubekir Efendi tarafından kurulan vakıf kütüphanesinde, genel itibarıyla dinî ilimlerle ilgili eserlerin vakfedildiği görülmektedir. Buna karşılık, Reisülküttâp Mehmet Raşit Efendi'nin kütüphanesi, hem dinî hem de bilimsel alanlarda geniş bir yelpazeye yayılan eserleri içermesiyle farklılaşmaktadır. 22 farklı alanda eser bağışlamış olması, onun sadece dinî ilimlere değil, aynı zamanda dönemin bilimsel gelişmelerine de önem verdiğini göstermektedir.²⁹ Bu çeşitlilik, Osmanlı'da bürokrat kimliği taşıyan vakıf kurucularının ilmî bakış açılarını ve bilgi üretimine olan katkılarını anlamak açısından önemli bir örnek teşkil etmektedir. Çötelizade Vakıf Kütüphanesi'ndeki eser türleri incelendiğinde ise kelâm eserlerinin sayı bakımından fıkıh, Arap dili ve mantık alanlarından sonra geldiği ve kelâm alanındaki eserlerin diğer eserlerle mukayese edildiğinde yaklaşık üçte biri oranında yer aldığı görülmektedir.³⁰ Bu dağılım, kütüphanelerin vakfeden kişinin ilmî yönelimleri ve dönemin ilim anlayışına göre şekillendiğini göstermektedir.

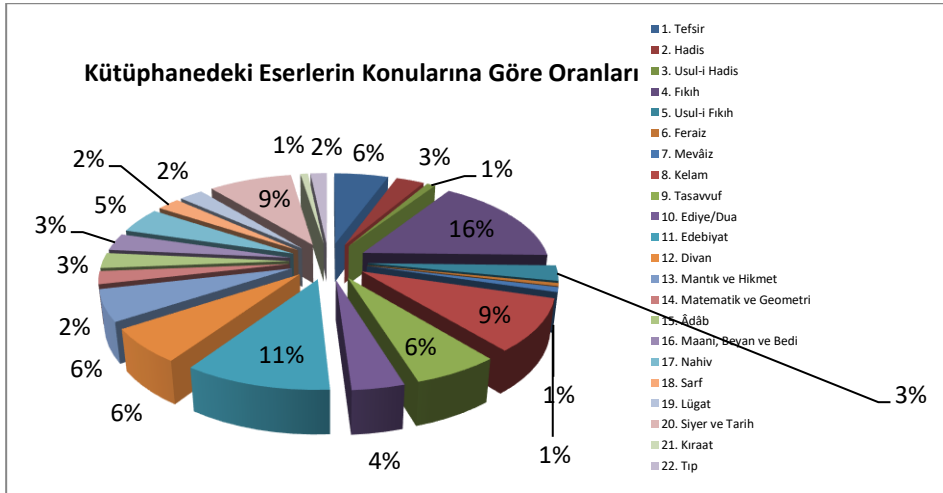
²⁸ Halil Öztürk, "Ziya Bey Yazma Eser Kütüphanesindeki Akâid ve Kelâm Eserleri", *Edebali İslamiyat Dergisi* 4/1 (2020), 1-39.

²⁹ Orlin Sabev, "Bulgaristan'da Osmanlı Vakıf Kütüphanelerinden Bir Örnek: Sofya Müftüsü Ebubekir Efendi Kütüphanesi (1777)", *Balkanlarda Osmanlı Vakıfları ve Eserleri Uluslararası Sempozyumu* (Ankara: T.C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü-T.C. Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Yayınları, 2012), 297-303.

³⁰ Gani Ersoy, "Çötelizade Ailesi Ve Çötelizade Vakıf Kütüphanesi", *Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi Uluslararası Harput'a Değer Katan Şahsiyetler Sempozyumu*, (Elazığ, 14-16 Mayıs 2015).

Eserlerin sayısal dağılımı, o dönemde medreselerde okutulan dersler ve bu derslerin müfredattaki ağırlıkları hakkında önemli ipuçları sunmaktadır. Özellikle fıkıh kitaplarının sayısal olarak ilk sırada yer alması, Osmanlı medrese sisteminde İslamî ilimlerin merkezî bir konumda olduğunu göstermektedir. Bu durum, ilimlerin aklî ve naklî şeklinde sınıflandırılması ve medrese eğitiminin temelini dinî ilimleri öğrenmeye dayalı olmasıyla doğrudan ilişkilidir. İslamî ilimler, Osmanlı eğitim anlayışında aklî ve naklî ilimler şeklinde iki ana kategoriye ayrılmaktadır. Naklî ilimler (fıkıh, tefsir, hadis gibi), dinî metinlerin anlaşılması ve uygulanmasını esas alırken, aklî ilimler (mantık, felsefe gibi), düşünsel muhakemeyi geliştirmeye yönelik dersleri içermektedir. Medreselerde naklî ilimlerin ağırlıklı olarak öğretilmesi, bu eğitim modelinin dinî ilimlere öncelik verdiğini, ancak belirli ölçüde aklî ilimlere de yer ayırdığını göstermektedir.

Reisülküttâp Mehmet Raşit Efendi Vakıf Kütüphanesi'nde bulunan eserlerin tür açısından incelenmesi, bu kütüphanenin diğer vakıf kütüphanelerinden belirgin farklılıklar taşıdığını ortaya koymaktadır. Kütüphane koleksiyonunda fıkıh ve edebiyat alanlarına ait eserlerin ardından en geniş kategori, kelâm disiplinine ait eserlerden oluşmaktadır. Bu durum, kütüphanenin tematik yapısında kelâm ilmine verilen önemin göstergesi olarak değerlendirilebilir. Özellikle Reisülküttâp Mehmet Raşit Efendi Vakıf Kütüphanesi ile Bostancılar Ocağı Kütüphanesi ile karşılaştırıldığında, Bostancılar Ocağı Kütüphanesi'nde kelâm eserlerinin sayısının oldukça sınırlı olduğu görülecektir.³¹ Bu bağlamda, Reisülküttâp Mehmet Raşit Efendi'nin, medrese müfredatında kelâm derslerine verilen öneme paralel olarak bu alandaki eserleri kütüphanesine daha yoğun biçimde kazandırdığı anlaşılmaktadır.

Grafik 1: Reisülküttâp Mehmet Raşit Efendi Kütüphanesi'nin Vakfiyesindeki Bilgilere Göre Eserlerin Dağılımı

Tablo 3: Kitap Türleri ve Eser Sayıları

Kitapların Türü	Eser Sayısı

³¹ Muhammed Özler, Kadir Demirel, "III. Mustafa'nın Bostancılar Ocağı Kütüphanesi ve Vakfettiği Kitaplar" *Belgeler* 43 (Haziran 2024), 15-77.

1. Tefsir	50
2. Hadis	26
3. Usul-i Hadis	8
4. Fıkıh	145
5. Usul-i Fıkıh	25
6. Feraiz	5
7. Mevâiz	8
8. Kelam	83
9. Tasavvuf	56
10. Edîye/Dua	34
11. Edebiyat	95
12. Divan	56
13. Mantık ve Hikmet	51
14. Matematik ve Geometri	21
15. Âdâb	25
16. Maani, Beyan ve Bedi	28
17. Nahiv	42
18. Sarf	21
19. Lügat	22
20. Siyer ve Tarih	77
21. Kiraat	7
22. Tıp	15

Sonuç / Conclusion

Bu çalışma, Osmanlı dönemindeki vakıf kütüphanelerinin ilmî mirasın korunması ve aktarılmasındaki rolünü Reisülküttâp Mehmet Raşit Efendi Kütüphanesi özelinde ele almıştır. Osmanlı'daki vakıf kütüphanelerinin yalnızca kitap muhafaza işlevi bulunmadığı, aynı zamanda medrese müfredatına paralel bir şekilde ilmî gelişimi desteklediği görülmüştür. Kelâm ve akâid eserlerinin kütüphane koleksiyonundaki belirgin ağırlığı, Osmanlı ilmî geleneğinde bu alanların eğitimdeki yerini anlamamız açısından önemli bir veri sunmaktadır.

Osmanlı Devleti'nde padişah ve saray erkânı başta olmak üzere devlet ricali ve halk, vakıflar kurarak insanlara iyilikleri ulaştırmada yoğun bir çaba sarf etmiştir. Dinî, ictimâî, siyasî, iktisadî ve idarî sahada oldukça aktif vazife yürüten vakıflar, toplumun eğitim seviyesinin gelişmesine de katkı sağlamıştır. Osmanlı sosyal ve kültürel yaşamında kitap vakfetme ve bu suretle kütüphaneler kurma, kendinden önceki Anadolu coğrafyasında yaygın olan İslâm geleneğinin bir devamı niteliğindedir. Devlet erkânından ve ulemâdan pek çok kişi bu sürece dâhil olmuştur. Böylece, merkezi yerleşim yerlerinden taşradaki kasaba ve köylere kadar farklı ölçeklerde vakıf kütüphanelerinin örnekleri sunulmuştur. Kitap ve kütüphane vakıfları, toplumun eğitim seviyesinin yükseltilmesinde ilk sırada yer almaktadır.

Kütüphaneler, daha ziyade medrese müfredatıyla uyumlu bir içerik taşımaktadır. Zira kitaplardan istifade edenler, öncelikle medrese hocaları ve öğrencileridir. Kütüphane vakfiyelerinde ilim ehlinin kitaplardan faydalandırılması, özellikle zikredilen bir husustur. Vakıf kütüphaneleri, yine bir vakıf kurumu olan medrese içinde ya da yakınında ayrı bir mekânda konumlandırılarak ilmî faaliyetler desteklenmiştir.

Osmanlı'da matbaa kullanımının yaygınlaşması (XVIII. yüzyıl) öncesinde kurulan kütüphanelerin ve vakfedilen kitapların yazmalardan oluştuğu ve sonrasında da yazma eser kültürünün devam ettiği dikkate alındığında yazma eserlerin çoğunlukta olduğu; dinî ilimlere ait kitapların ağırlıkta olması sebebiyle de Arapça eserlerin, Farsça ve Türkçe eserlerden daha fazla olduğu söylenebilir.

Anadolu'da kurulan, binası ve eserleriyle günümüze kadar ulaşan en önemli vakıf kütüphanelerinden birisi de Kayseri'deki Mehmet Raşit Efendi Kütüphanesi'dir. Şer'iyye Sicilleri Arşivi Rumeli Sadareti Mahkemesi'nin 410 numaralı sicilinde kayıtlı vakfiyesi tarafımızca tespit edilmiştir. Reisülküttâp Mehmet Raşit Efendi Kütüphanesi'nin vakfiyesi incelendiğinde kütüphanenin 29 Eylül 1797 tarihinde kurulduğu, binasıyla birlikte kütüphaneye kıraat, tefsir, hadis, usûl-i hadis, fıkıh, usûl-i fıkıh, ferâiz, mevâiz, kelâm, tasavvuf, ediye/dua, siyer, tarih, edebiyat, divan, mantık ve hikmet, âdâb, beyân, bedî, meânî, sarf, nahiv, lügat, matematik, geometri ve tıp olmak üzere yirmi iki alanda Arapça, Farsça ve Osmanlı Türkçesi eserler bağışlandığı görülmüştür. Kütüphanenin katalogları incelendiğinde kütüphaneye zamanla farklı konularda yazma ve matbu eserlerin de bağışlandığı görülmektedir. Vakfiyede kayıtlı kitaplar ile kataloglardaki bilgiler mukayese edilerek eserlerin büyük bir kısmının müellifi tespit edilmiştir. Ancak kütüphanenin basılı ve dijital kataloglarında da müellifi tespit edilemeyen bazı eser ve risâleler mevcuttur.

Vakfiyesindeki bilgilerden sayı olarak en fazla eserin fıkıh alanında olduğu, ardından edebiyat ve üçüncü sırada ise kelâm ve akâid eserlerinin geldiği görülmektedir. Kelâm ve akâidle ilgili eserler incelendiğinde ve Osmanlı dönemi diğer vakıf kütüphaneleriyle mukayese edildiğinde zengin bir içeriğe sahip olduğu görülmektedir. Celâleddin ed-Devvânî, Necmeddin Ebû Hafs Ömer en-Nesefî, Lütfullah en-Nesefî Keydâni, Mehmed b. Ebû Bekir el-Maraşî el-Hanefî Saçaklızâde, Ebu'l-Feth İsmâil b. Mustafa b. Mahmûd el-Gelenbevî, Şemseddin Ahmed b. Mûsâ el-İznikî Hayâlî, Seyyidü's-Şerif Ali b. Muhammed Cürçânî gibi daha birçok âlimin kelâm ve akâidle ilgili eserlerinin yazma nüshalarının günümüze kadar ulaştığı tespit edilmiştir. Bu temel eserlerin yanı sıra kelâm ve akâid sahasını besleyecek haşiye tarzı eserlerde de mevcuttur. Osmanlı döneminde medreselerde okutulan temel eserlerin vakıf kütüphanelerinde yer alması alanda uzmanlaşmak isteyen öğrencilere ciddi bir eğitim imkânı sunduğu anlaşılmıştır.

Reisülküttâp Mehmet Raşit Efendi'nin bir kütüphane kurması ve kitap bağışında bulunması, onun kitaba ve ilme verdiği değeri göstermektedir. Diğer vakıf kütüphanelerinden farklı olarak kelâm ve akâid eserlerinin koleksiyonda daha geniş bir yer tutması, Mehmet Raşit Efendi'nin bu sahadaki ferasetini ve engin basiretini ortaya koymaktadır. Ayrıca, daha önce kütüphane bulunmayan bir bölgede ilk kez bir kütüphane inşa ettirmesi, onun kültürel ve ilmî mirasa katkı sağlama konusundaki öncülüğünü ve vizyonunu göstermektedir.

Netice itibarıyla Mehmet Raşit Efendi Kütüphanesi, sadece Osmanlı döneminde değil günümüzde de kelâm ve akâid ilmiyle ilgilenen araştırmacılar için temel kaynakları ihtiva etmesi sebebiyle önemli bir yazma eser kütüphanesidir. Çalışmamızda vakfın kurulduğu dönemde kütüphaneye ilk vakfedilen eserlerin listesinin verilmesiyle, günümüz katalogları ile mukayese yapılmasına imkân tanınmıştır. Bu sayede Osmanlı Devleti'nin kelâm ve akâid sahasındaki ilmî ve kültürel hafızası ile dönemindeki müderris ve talebelerin istifade ettiği eserlerin katalog bilgisi günümüze taşınmıştır. Kelâm ve akâid

sahasındaki eserlerin Şer'iyeye Sicilleri Arşivi'ndeki kayıtlar ışığında incelenmesi alana bir katkı olarak değerlendirilebilir.

Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	<i>Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.</i>
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	turkiyeilahiyat@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	<i>It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.</i>
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	turkiyeilahiyat@gmail.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Kaynakça | References

Alikılıç, Dünder. "Kayseri'de Kütüphane Geleneği". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum, 2003.

Aslan, Mustafa. "Kayserili Raşit Mehmet Efendi ve Divançesi", *Journal of Turkish Studies* 2/3 (2007), 40-58.

Cunbur, Müjgân, "Kayseri'de Raşid Efendi Kütüphanesi ve Vakfiyesi". *Vakıflar Dergisi* 8 (1969), 185-195.

Çayırdağ, Mehmet. "Kayseride Vakıf Kütüphaneleri", *Vakıflar Dergisi* 20 (1988), 245-289.

Çitak, Gözde. *Kayseri Raşit Efendi Kütüphanesi'ndeki XIX. Yüzyıla Ait Kuran-ı Kerim Tezhiplerinin İncelenmesi*, Erciyes Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2013.

Erünsal, İsmail E. "Osmanlı Döneminde İstanbul Kütüphaneleri", *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, İstanbul: İSAM, 2015.

Erünsal, İsmail E. *Türk Kütüphaneleri Tarihi II Kuruluştan Tanzimat'a Kadar Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1988.

Erünsal, İsmail E. "Osmanlı Döneminde İstanbul Kütüphaneleri", *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi: Edebiyat, Kültür, Sanat*, ed. Coşkun Yılmaz, İstanbul: İSAM, 2015..

Erünsal, İsmail E. *Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2008.

Erünsal, İsmail E. "Râşid Efendi Kütüphanesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/462-463. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Gökdoğan, Nuray. *Kayseri Raşid Efendi Eski Eserler Kütüphanesi'ndeki 1096 Nolu Mesnevi'nin Tezhip ve Cilt Sanatı Bakımından İncelenmesi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Geleneksel Türk El Sanatları Ana Sanat Dalı. Yüksek Lisans Tezi, 2013.

Günay, Hacı Mehmet . "Vakıf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/475-479. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Güneş, Gülcan Aşşın. "Kayalık Medresesi Kütüphanesi: XIX. Yüzyıl Denizlisi'nde Kitap Vakıfları ve Kitaplar". *Vakıflar Dergisi*, Ankara, 61 (2024), 117-131.

İnalçık, Halil. "The Policy of Mehmed II towards the Greek Population of Istanbul and the Byzantine Buildings of the City". *Dumbarton Oaks Papers* 23-24 (1968-69).

Karabulut, Ali Rıza. *Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesi Tarihçesi*. Kayseri, 1994.

Karabulut, Ali Rıza. *Kayseri Raşid Efendi Eski Eserler Kütüphanesi'ndeki Türkçe Arapça Farsça Yazmalar Kataloğu*. Kayseri: Mektebe Yayınları, 1995.

Karabulut, Ali Rıza-Mercan, İ. Hakkı. *Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi'ndeki Türkçe, Farsça, Arapça Basmalar Kataloğu*. Kayseri, 1993.

Karadağ, Hasan. *Kayseri'de Kitap ve Kütüphane*, Erciyes Üniversitesi Matbaası. Kayseri, 1992.

Küçüktepe, Şener. *Kayseri İli "Raşit Efendi Kütüphanesi"nde Bulunan Deri Cilt Kapakları Üzerine Bir Araştırma*. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi, 2015.

Okutan, Ahmet. *Kayseri Umumî Kütüphanesi Râşid Efendi Kısmı Usul-i Hadis ve Hadis İlmine Ait Arapça Elyazma Eserler Kataloğu*. İstanbul, 1964.

Öztürk, Halil. "Ziya Bey Yazma Eser Kütüphanesindeki Akâid ve Kelâm Eserleri". *Edebali İslâmiyat Dergisi* 4/1 (2020), 1-39.

Özyedekçi, Kâzım. "Kayserili Reisülküttâb Mehmed Râşid Efendi ve Eserleri". *Kayseri Halkevi Dergisi* 13/2 (1939), 391-398.

Özyedekçi, Kâzım. "Râşid Efendi Kütüphanesi ve Yazma Eserler I-VIII". *Kayseri Halkevi Dergisi* 1946-1948.

Parlak, Mustafa. "Kayseri'de Bir Kültür Hazinesi: Reisü'l-küttâb Mehmed Raşid Efendi Kütüphanesi". *Erciyes Dergisi* 11 (1988), 1-5.

Yıldız, Esra. "Şer'iyye Sicillerinden Şefkat ve Merhamet Timsâli Vakfiye Örnekleri". *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi* 30 (2017), 72-75.

Yıldız, Esra. *Şer'iyye Sicillerinin Tıp Tarihi Açısından Önemi: Osmanlı Devleti'nde Sağlık Çalışanlarının Terekeleri*. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2023.